

שנת התשמ"ו

הישיבות המאה שבעים ושבע - המאה שבעים ושמונה (קע"ז - קע"ח)

ביום רביעי, י"ז באדר א' התשמ"ו (26 בפברואר 1986), בשעה שלוש אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים ש' אירמאי, ע' איתן, א' אמיר, י' בלאו (יו"ר), א' בנדויד, ז' בן-חיים, מ' בר-אשר, א' ברוידא, ג' גולדנברג, א' דותן, א' פורת, גב"ע צרפתי, מ"צ קדרי, י' שבטיאל.
 החברים היועצים האדונים מ' אזר, ח' איזק, א' אלדר, א' חזן, א' טל, י' יהלום, י' מנצור, ר' סיוון, א' שמעוני.
 עובדי האקדמיה הגברות ש' בהט, ר' אלמגור-רמון, ר' ווייס והאדונים נ' אפרתי, י' ינאי וי' לוי.
 אורח: הפרופסור יעקב רותם, מומחה ברפואת ילדים.

התנצלו: האדונים א"א אורבך, ד' טנא, א' מגד, מ' מדן, מ' מיקם, א' מירסקי, ד' סדן, י' פליקס, ח' רבין, י' שלו וד' שפרבר; האדונים ש' אברמסון, ש' מורג וי' רצהבי - בחו"ל; הגב' ש' הראבן נמנעה מלבוא.

סדר היום: א. הרצאת הא' יוסף יהלום: "סורסי לאילייה - ארמית מארץ-ישראל תצווה"
 ב. ענייני דקדוק:
 1. דיגוש גד"ת במלים לועזיות - דיון חוזר
 2. תעתיק תנועת e - דיון חוזר
 ג. ענייני מינוח: מונחי רפואת ילדים (חלק I)
 ד. אישור זיכרונות הדברים של ישיבות קודמות

א.

הא' בלאו (יו"ר): חברים, יש לי הכבוד לפתוח את הישיבה הראשונה בשנה הזאת. כפי שידוע לכם, התקנון מחייב אותנו לקיים במשך השנה מספר מסוים של ישיבות מליאה, אבל מכיוון שלא היה חומר ומכיוון שריחמתי עליכם ועליי, אנו מקיימים רק עתה את הישיבה הראשונה.

יש לי הכבוד לברך את שני החברים היועצים החדשים, את הא' ראובן סיוון ואת הא' אורי שמעוני. איך אומרים? בעבודת האקדמיה תנוחמו.

אני רוצה להודות לכל האנשים שעזרו לנו בעניין העברת הלשכה בתל-אביב למקומה החדש. במיוחד אני מודה לא' טל, שלא חסך מאמץ - כך אמרו לי - כדי להעביר את הלשכה למקומה החדש באוניברסיטת תל-אביב.

אני בא לברך גם את הא' שבטיאל, על היבחרו ליקיר תל-אביב. אף על פי שאנחנו הירושלמים איננו מסתכלים בעין טובה על תל-אביב, למרות זאת אנו מברכים אותך ומאחלים לך אריכות ימים.

הישיבה תיפתח הפעם בהרצאה מדעית. זה זמן רב לא היה סיפק בידינו לקיים הרצאות מדעיות, כי העניינים שעל סדר היום היו רבים מדי. סוף סוף אנו יכולים לעשות זאת. נשמע את הרצאתו של חברנו הא' יוסף יהלום.

סורסי לאילייא – ארמית מארץ-ישראל תצווה

מן המפורסמות הוא כי תפילה – רחמי היא. ואדם העומד בינו לבין עצמו או בינו לבין קונו מעדיף את הלשון הפרטית ביותר כדי להביע בה את רחשי הלב. ואמנם כך נקבע במשנת סוטה – "תפילה בכל לשון". עד שבאו אמוראים וקבעו: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, שכל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

לקביעה המוזרה, שהתפילה זקוקה למתווכים, ובעיקר, שאלה ארמית אינם מבינים, כבר נזקקו גדולי הגאונים שרירא והאיי בתשובה לבני קירואן. והם באים ומעידים: "לא חזינא ולא שמענא מעולם דמימעין רבנן מלשאל צרכיהן בלשון ארמי". ולדבריהם אף שער הרחמים של חודש אלול, שהיה שגור בעבר ועדיין נאמר בישיבות, אומרים בו תחילה בלשון הקודש: "שומרי שערים פתחו שערים ותשמע צעקת ישראל עשוקים", ואחר כך חוזרים ואומרים בלשון הארמית: "נטרי תרעי פתחו תרעי ותשתמע צוחתא דישאל עשיקי". ויש בו בשער הרחמים אף סליחות הנאמרות בלשון הארמית בלבד, והן מכוונות דווקא למלאכי השרת – מלאכי התפילות, כגון: "במטו מינד איזגדא קלילא דפסע עלמא בארבע פסיעי...". במסקנתם קובעים הגאונים, שאין זה מקובל עליהם, שמישהו חשש אי פעם לדעה האוסרת את התפילה בארמית – ובעיקר, שאין הטענה, שמלאכי השרת אינם מבינים ארמית, מתקבלת על הדעת: "אטו מלאכים שהם ממונים לכתוב שיחת אדם מי לא ידעין בלשון ארמית?" במשך הדורות הפכה הארמית – והקדיש הארמי במיוחד – בין היתר, כמעט מסימני ההיכר של יהדות. ובאשכנז התעצמו כבר בתקופה קדומה בצורה מעניינת עם "הא לחמא עניא" הארמי. בספר הפרדס לרש"י וכן ב"שבלי הלקט" אנו מוצאים: "ומפני מה נוהגין לומר 'הא לחמא עניא' בלשון ארמית ולא בלשון קודש? מפני המזיקין, שכך מצונו 'שישה דברים נאמרו בשדים... מדברים בלשון קודש כמלאכים' – ואילו היינו אומרים בלשון הקודש... 'כל מי שהוא רעב יבוא ויאכל' – היו מתקבצין כולם ומקלקלין כל הסעודה והיו עושין היזק – על כן נהגו לומר בלשון ארמית, שלא יהיו מביינין מה שאנו אומר..."

את דעתו של רבי יוחנן, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית, צריך כנראה לראות כחלק מפולמוס, שניהלו חכמים בארץ ישראל כנגד תפילתם של פשוטי עם, שהביעו את רחשי הלב בסגנון פשוט ותמים – ואף נענו. שאול ליברמן המנוח הפנה את תשומת הלב לפתיחה של תפילת גשם עממית, שנאמרה ברחובות ובשווקים ביוונית, וריש לקיש מצא מקום להילחם בה. (*אֲדוֹן הַרְבֵּה הַמֵּטְרָא!*) ולעניין עממיותה של תפילה כבר תמחו חכמי הספרדים בימי הביניים – על המנהג שנהגו בכל העולם, שהנשים מתפללות בשאר לשונות. ומפורסמות הן תחינות "צאנה וראינה" לנשים בלשון אשכנז. אבל גם אנשים נטו, כנראה, לעבור ללשון המדוברת בתפילתם; משום כך מקובלת עלינו דעתו של הראב"ד מפוסקיר – בעל ההשגות – שמטעם זה אמרו שאין מלאכי השרת מכירים לשון ארמי, כדי שלא יניחו המתפללים לשון הקודש אם יתירו להתפלל בארמית, ובעקבות זאת "ירבו עמי הארץ בישראל שלא ישגיחו ללמוד מאחר שיוכלו להתפלל בלשונם". ונזכיר עוד, שעל נושא העברית כלשון התפילה נתעצם עוד זכריה פראנקל עם הרפורמה הגרמנית, ור' שלמה קלוגר המגיד מבראד ב"חכמת שלמה" שלו על אורח חיים, הלכות תפילה, כותב לשיטתו: "לכך תפח רוחן ויקולל חלקם אשר תיקנו התפלה בלשון אחר ימ"ש וזכרם...".

וצריך בוודאי לראות את קביעתו המוזרה של רבי יוחנן, שהמלאכים אינם מבינים ארמית, על רקע פולמוס הלשוניות, שהתנהל בארץ ישראל לאחר הפסקת הדיבור העברי.

הצצה קלה אל תוך הרב-מערכת של עולם הלשוניות הארץ-ישראלי מזמן לנו גם מרשם סגנוני – פרי עטו של רבי יונתן מביית גוברין בן המאה הרביעית – "ארבעה לשונות נאים

שישתמש בהן העולם ואלו הן, לעז (יוונית) לזמר, רומי לקרב, סורסי לאילייה (ארמית לקינה-להספד), עברי לדיבור". ומן המפורסמות הוא, שיוונית הייתה לשון התרבות והספרות היפה במזרח המיוון, ומשום כך: לעז - לזמר. ובתחום הצבא והשלטון נפוצו מלים רבות שאולות מרומית, כגון לגיון, ליבלר וכיוצא באלה מן המקצוע, שהצטיינה בו מלכות רומי, ולפיכך: רומי - לקרב. הדיבור העברי היה בוודאי סמל של שורשיות והיה נהוג עדיין בכפרים בפי נשים וזקנים בעלי מסירות ומסורת. על השאלה, למה נאה הלשון הארמית למספד ולקינה, השיב ליברמן בפשטות: אין קינה ויללה אמיתית אלא בלשון האם; באותה שעה אין פנאי לחפש מלים שנופלות לעניין, אלא הדברים מתפרצים מאליהם, ואינם נאים אלא בסורסית, בלשון האם. ואף בסדר עולם רבה, שכולו עברית, תיארו את ההספד על צדקיהו בארמית: "ווי דמית צדקיהו שתי שמרייא דכולהו דרייא".

בחיפוש שיצאנו לערוך - פרופ' מיכאל סוקולוף מבר-אילן ואנוכי - אחר שירים ארמיים מארץ-ישראל בגניזה, נפרשה נגד עינינו תמונה מאלפת. נתברר לנו, שהטקסטים הכתובים בארמית של הירושלמי ושל מדרשי ארץ-ישראל הם - מלבד מה שקשור לתרגום - בדרך כלל טקסטים של הספד, תוכחה וקינה, ואילו הטקסטים השיריים הכתובים בארמית הבהבית שייכים בעיקר לסוג הסליחה ומיועדים לשער הרחמים של חודש אלול ושל ימי התשובה. וחלוקה זו הולמת לא רק את תשובת הגאונים שרירא והאיי, אלא גם את אחד מן החילופים המפורסמים שבין בני ארץ-ישראל ובין בני בבל, שהבהלים היו אומרים אף בתשעה באב סליחות ותחנונים ולא דווקא קינות על החורבן, ומציאותם של הספדים, תוכחות וקינות בארמית של ארץ-ישראל מאשרת גם את המרשם הסגנוני של רבי יונתן מבית גוברין: סורסי לאילייה. ומסתבר, שבהזדמנויות מיוחדות ובדברים שיש בהם משום יקרא דחיי - כבוד החיים ורווחתם - היו משתמשים בארץ-ישראל בלשון הארמית.

על מנהגי ההספד והקבורה הארץ-ישראליים נשתמרו בידינו מסורות חשובות מתקופת הגאונים. ועניין לנו כאן בתיאור מנהג השורה - כך היה מנהגם, שבאין לאלתר אחר קבורת המת לשדה בוכים שמפטירין בה את המת - ואין אפטרטה זו אלא פרידה, הספד - וקושרין שורה ראשונה כנגד המת להספד קרוביו ורעיו ומכבדיו יותר מהכול. שורה אחרת מי שהוא עמו בכבודו ובאהבתו כמו השורה הראשונה פחות מעט. ושלישית בכבודו פחות מן השורה השנייה ומן הראשונה, אבל מלבד אפטרטה-הספד היו אומרים כנראה בשורה גם תנחומי אבילים, וכלשון הברייתא בירושלמי פסחים - "אילו הן ברכת אבילים מה שהן אומרי" בבית הכנסת, אילו הן תנחומי אבילי מה שהן אומרי" בשורה". ותהום מפרידה בין ברכת אבילים ובין תנחומי אבילים, שכן לברכת אבילים - חתימה בסופה כדין כל ברכה, והיא נאמרת בעברית מסוגנת ומסוללת. ועליה דרש ר' חנן מציפורי: "לעשרה שנכנסו לבית האבל ולא היו יודעין לברך ברכת אבילים והיה בהן אחד שהיה יודע לברך ברכת אבילים - דומה ביניהם כשושנה בין החוחים - ר' יונה הוה מילף לתלמידיה אפי' ברכת חתנים ואפי' ברכת אבילים, לומ' הוון גברין בכל מילה".

ועוד הבדל חשוב בין ברכת אבילים ובין תנחומי אבילים - הבדל שהברייתא בירושלמי פסחים לא עמדה עליו כלל - שבעוד אשר ברכות אבילים נשתמרו בידינו בנוסחאות שונות במקורות, תנחומי אבילים כמעט שלא נודעו. משנת סנהדרין אמנם מוסרת, כי בשעה שהיו מנחמים את הכהן הגדול היו אומרים לו: "אנו כפרתך", והוא היה עונה להם: "תתברכו מן השמים", אבל כבר התקשו בני הישיבה בבבל: "איבעיא להו כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו?" כתשובה מביאים ברייתא בת שלוש מלים: "והוא אומר תתנחמו". ואנו שואלים: וזה הכול? ועוד יש לשאול: והא ניחא כהן גדול, והדיוט מאי הוה ליה למימר? ומסתבר, שבארץ-ישראל, מקום שטקסטים כאלה היו שגורים למדי, לא טרחו מעולם להעלות אותם על הכתב. רסיסים ורסיסי רסיסים מן האמירות שהיו נאמרות בהזדמנויות כאלה אמנם נשתמרו בירושלמי ובמדרשי ארץ-ישראל בדברי חכמים שבאו לחזק את חבריהם האבילים. כך למשל השתמש רבי חנינא בר פפא בביטוי הנחמה: "יסוג תורעתך" (תיגדר פרצתך) כדי

לחזק את רבי תנחום בר חייא ולאחל לו, שלא יקרה במשפחתו אבל נוסף, שהרי חבורה ומשפחה כך הן: דומים לכיפת אבנים, את נוטל ממנה אבן אחת וכולה מתרועעת. אבל אלו כאמור רסיסים בלבד, והטקסט בשלמותו נשתמר בכמה וכמה קטעי גניזה ארץ-ישראליים. אמנם יש בקטעים אלה כתביד שזמנם כנראה כבר מן המאה התשיעית-העשירית (וזה מוקדם יחסית לקטעי הגניזה), וגם כותרות ערביות כבר משמשות בכתבי-היד של תנחומי אבלים, כגון: "ויקפו פי אלשורה ויקול אלאפטרה ובעדהא יקול" (ויעמדו בשורה ויאמר את ההספד ואחריו יאמר), אבל הטקסט של תנחומי אבלים, הבא מיד אחר-כך, עדיין כתוב בארמית ירושלמית טובה. הוא נאמר כנראה מפי חזן שפנה אל האבלים ראשונה ואחר-כך אל המנחמים. כאן כלולים ביטויים כגון:

"כסיה דמותא כבר אתמזג לאדם מן ריש
ואמר חכיהון דכל חלוותיה
חלף די שתיתא כס תרעילה
תזכה ותשתי כס תנחומין
שליטה יהב ושליטה נסב...
תושבחתה דידיה בכל מתן ומסב
והוא ברחמוהי סגייא יסוג תורעתיה...
וכל דעבד טב מתגזי ליה טב."

כוס המוות כבר נמזג לאדם מראש
ומירר חכיהם של כל מתיקיותיו
תחת אשר שתית כוס תרעלה
תזכה ותשתה כוס תנחומים
ה' נתן וה' לקח
ושבחו בכל מתן ובכל משא
והוא ברחמיו הרבים יגדור פרצתו
וכל העושה טובה תשולם לו טובה.

זהו אפוא טקסט של תנחומי אבלים, שהיה נאמר בשורה ולא נשתמר במקורותינו לפני ימי-הביניים. לפניו נאמרה האפטרה - ההספד, ואף היא לשונה ארמית. כמה וכמה טקסטים של אפטרה הגיעו לידינו, ובהם על פי הכותרות: אפטרה לנשיה, למינוקיא, אפטרה לנערה, אפטרה לעולל וכיוצא באלה. הטקסטים האנונימיים האלה כתובים בדרך כלל במקצב המרובע הפשוט, שבו נכתבה כבר תפילת "עלינו", ובו כתב עדיין יוסי בן יוסי את פיוטיו במאה החמישית או השישית. במקצב זה נכתבו גם הספדים מוזמנים על גדולי בבל, שארונם הובא לקבורה בארץ-ישראל. אבל הספדים אלה מסוגננים הם ובוצעו בהקשר מיוחד במינו ובלשון העברית. לעומתם נועדו ההספדים הארמיים, שנוצקו בדפוסים קבועים, לפשוטי העם ולילדים. מסכת שמחות שומרת על מסורות שונות ביחס לגיל שבו יש להתחיל בהספד, והוא נע בין שלוש לשבע. אבל לפי המסורות כולן יש הבדל בין בני עניים לבני עשירים לטובתם של בני עניים - הנספדים מגיל צעיר יותר. לפי פרשני ימי הביניים, הסיבה לכך - שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו כביכול שמחה אלא בבניו. ויש בכך בוודאי גם אמת פנימית - לפי שבני עניים מתבגרים בגיל צעיר ונכנסים מוקדם יותר למעגל העבודה והנשיאה בעול - השתלבותם בחברה ועצמאותם היא לפיכך גם זו המזמנת להם הספד בגיל צעיר. ומסתבר, שזו המציאות שמאחורי ריבוי אפטרות לילדים, לנערות ולעוללים, העולות מן הגניזה.

כמה וכמה מלות צער באות בשירי ההספד והקינה. בדרך כלל מייללים או צווחים: "אוי לוי", "אוי" "ווי ווי", או: "הה" ובאקרוסטיכון יו"ד גם "י". או שאומרים על מישהו סתם: "יילה" וכיצאצא באלה. מיוחד במינו הוא הצירוף "יאני", הנכתב בדרך כלל יו"ד אל"ף וי"ו יו"ד. מציאותה של קריאת צער זו מסבירה היטב דרשה מדרשות חז"ל בירושלמי סנהדרין על שנים עשר חודשי הסבל של הרשעים בגיהנום. הנוסח המצוטט כאן הוא על-פי קטע גניזה מקמברידג': הקב"ה דן את הרשעים בגיהנום שנים עשר חדש. בתחילה הוא מכניס בהן חכך, ואחר כך הוא מכניסן לאור, והן אומ' וה, ואחר כך הוא מכניסן לשלג והן אומר' ווי. מה טעמא: ויעליני מבור שאון מטיט היון (תה' מ, ג) - מהו מטיט היון? מקום שהן אומרין והווי, ונדמה, שמן הפיוטים הארמיים ניתן ללמוד בפשטות, שתיבת והווי (או יאוי) לא הייתה מלה מלאכותית, שהמציא הדרשן לשם משחק מלים עם יוון, אלא לשון אוי וי ארץ-ישראלי אותנטי.

אבל פיוטים אלה יותר ממה שללמד יצאו - ללמוד אותם צריך: מה טיבם ולאיזה רובד הם שייכים בארמית הארץ-ישראלית. ומסתבר, שכמה וכמה מתכונות הלשון משותפות להן ולירושלמי ולמדרשי ארץ-ישראל.

קינה פארודית מפי זרש, שנאמרה כנראה בסעודת פורים, הגיעה אלינו בארבעה קטעי גניזה שונים. כל מחרוזת ומחרוזת מן הקינה הזאת מסתיימת בפזמון החוזר "ויילה ומה מטתה על ברה..." "וכאן באים לפי סדר שמותיהם של עשרת בני המן. לענייננו חשוב השימוש ב' וייל' - כמלה אחת, וכן הצמדת צורן המושא הישיר אל צורת הפועל: מטתה, תחת: מטא יתה (קרה אותה). אבל חשובות יותר מצורות הכתיב העשויות להשתנות - הצורות המתונות בחריזה על פי שם משמות בני המן. שכן צורות אלה, שבעלות ייחוס הן, מתחת ידיו של הפייטן האנונימי יצאו. מן החריזה ניתן למשל ללמוד על תוספת נו"ן בצורות הנסתרים בעבר. צורה כזאת מספק לנו השם 'דלפון', שכן לפי המשורר, זרש

"אייללת על בניה/ דכולהו אתחטפון
ויילה ומה מטתה/ על ברה דלפון"

הלילה על בניה/ שכולם נחטפו
אוי לה ומה הגיעה/ על בנה דלפון

מן השם אריסיי ניתן ללמוד על הקטפת הנו"ן הסופית אחרי דר-תנועה ay בצורת הבינוני מסיי - תופעה הידועה לא רק בארמית היהודים אלא גם בארמית המדוברת עד ימינו בכפר מעלולה שבקרבת דמשק.

"פרחון מן פלטין דידי/ עשרתי גוזליי
ולבי וכולייתי/ לגו מני מסיי
צדייה אנה יתיבה/ מן כל אוכלסיי
ויילה ומה מטתה/ על ברה אריסיי"

פרחו מארמוני/ עשרת גוזלי
ולבי וכליותי/ בתוכי נמסים
שוממה אני יושבת/ מכל אוכלוסיי
אוי לה ומה הגיעה/ על בנה אריסי

גם תכונתו השמנית של משקל קטול - בדוגמת לקוֹחַ החז"לית - עולה בבירור בפיוטים ממשחקי הצליל בין שתי צורות הבינוני הארמיות קטל וקטול, שמשוררים אלה אוהבים. וכך לעתים קרובות בכינויי האל:

"יפתח לאלפין פתוחה דפתח" (יפתח לאלפים הפותח שפותח). הצורה פתוחה ידועה לנו בארמית של ארץ-ישראל מן הטקסטים האלה בלבד; מעין זה הוא גם מצבו של טעון בצירוף "טעין ית טעונה" (נושא את נושא), הרגיל בפיוט העברי בצורה: "נושא ונראה נשא", או בניסוח אחר על חיות הקודש: "נראות נושאות והן נושאות". גם בצירוף "טבועה דטבעד" (הצר שצר את צורתד), לפנינו דוגמא נוספת לצורת קטול, שאינה מתועדת עד עתה בארמית של יהודים בארץ-ישראל, והשווה גם: "גבולד" (יוצרד), "סבולה" (הנושא עוון), "נטורכוון" (שומרכם) ועוד.

טקסט חדש בעל רבה ומחצית הרבה מלים ארמיות מארץ-ישראל אין בו תוספת כמותית בלבד לידעותינו בארמית היהודים, אלא יש בו - בעיקר בגלל סוגו הספרותי - ממד חדש לצד המדרש והתרגום, להכרת ניב מן הניבים המדוברים בארץ כל עוד הייתה מיושבת יהודים. מפני חטאינו נשתנה במשך הדורות מעמדה של לשון זו, ומה שהיה נחשב עממי ופשוט נעשה מלומד ובלתי מובן - מעין רומית בטקס הכרתו של החולה המדומה. אליבא דאלתרמן כדלקמן:

חכמיסימי דוקטורס
 מדיצינה פרופסורס
 ואתם שאר מסיורס
 מסמכיא דפקולטה
 בדפלומא וסמיכותא
 אילוקטריסימה קומפניה
 שאינה מקטליקניא
 כירורגני ודמתקרי
 ברומית אפתיקרי
 לקלמוס, הוד, קמונוס
 שפע אפטיטוס בונום

הא' בלאו: אנחנו מודים לחברנו הא' יוסף יהלום על איחולי התיאבון הטוב שאיחל לנו ועל כוס התנחומים שהגיש לנו.

ב.

1. דיגוש גד"ת במלים לועזיות - דיון חוזר

הא' בלאו: אני מעלה את עניין דיגוש גד"ת במלים לועזיות משתי סיבות. הסיבה הראשונה היא סיבה ביורוקרטית רשמית. תהליך קבלה של החלטה מחייב דיון בוועדות קודם שהחלטה מובאת למליאה. מכיוון שבמקרה זה לא היה דיון קודם בוועדות, יש סיבה טובה להעלות מחדש את העניין. הסיבה השנייה היא, שהתהוו קשיים גדולים בהחלת הכלל הזה. הגבולות בין מלים לועזיות לבין מלים עבריות, שהן מלים שאולות, הם כמובן גבולות מטושטשים למדי, ועל כן קשה מאוד לקבוע, מתי נשמיט את הדגש ומתי נקיים אותו. מה גם שקל מאוד להטיל דגש בגימ"ל דל"ת ותי"ו. מדוע אפוא נעמיס עלינו את הבעיה הזאת של הדגש, ומדוע לא נדגש את הגימ"ל הדל"ת והתי"ו, כפי שאנו רגילים לעשות במלים עבריות ובמלים שאולות? הבה נעשה זאת גם במלים לועזיות. אני פותח את הדיון בשאלה הזאת.

הא' לוי: אני מבקש להציג שאלה, שהיא מחוץ לשאלה הזאת: איך צריך לכתוב "סינתזה"? ביו"ד או בלי יו"ד?

הא' בלאו: אין לזה קשר, שהרי בטקסט בלתי מנוקד כותבים מלה זו ביו"ד.

הא' לוי: איך הדבר מתיישב עם כללי הדקדוק?

הא' בלאו: אינני רואה כל קושי בעניין הזה, כי כל שווא במלים אלו הוא שווא נח, ולכן אנו מדגשים את האות שבאה אחריו.

הא' בן-חיים: המליאה מתבקשת היום לחזור ולדון בשאלה שכבר החליטה עליה כלפני ארבע שנים, כי לפי דעת חברים אחדים ואני עמהם, ההחלטה בשניים מסעיפה מעוותת עניין עקרוני בלשון. לא אחת הבעתי כאן את צערי שהחלטות האקדמיה מגיעות לידיעת הציבור באיחור רב, ואף החלטה זו למעשה לא הגיעה לידיעת הציבור, אבל היא עתידה להתפרסם בשבועות הקרובים - כך נאמר לי - בזיכרונות האקדמיה. חשוב אפוא שנתקן את המעוות לפני שתפורסם ההחלטה כמו שהיא לפנינו.

אני מבקש לומר מלים אחדות על הרקע להצעת ההחלטה שהביאה ועדת הדקדוק בשעתה, כלומר כלפני ארבע שנים, לפני המליאה.

התרחקנו מאוד, כמעט כדי מאה שנה, מהנחת יסוד שהייתה לוועד הלשון בראשיתו, בימי בן-יהודה וילין, שאין אנו נזקקים למלים הבאות אל העברית מן הלעז, ומתעלמים מהן כשם שהתעלם בן-יהודה גם במילונו המדעי. וגם מי שהשלים אחר כך עם פלישת המלים הזרות לעברית, אמר כי גרים אלה קשים ללשון כספחת, וקיווה שיבוא זמן וייפלטו מן הלשון. הזמן המקווה לא בא כידוע לכם, והאקדמיה פתחה את כל שעריה וחלונותיה וכל פתחיה ומקבלת אותן ביד נדיבה, ולדעתי הרבה שלא לצורך. אבל גם המעט שבמעט, שכולנו מסכימים כי אין לו שום תמורה בעברית, מעלה לפנינו בעיות של הבעתו בכתב. ועד הלשון שקבע לפני עשרות שנים את כללי הניקוד שאנו משתמשים בהם - אני מציין שאלה אינם דווקא כללי המקרא - עשה מעשה עצום, עקיב בשיטתו, מיוסד בכללים שניתן ללמדם בדרכי ההגיון. כללים אלה - משלא הצליחה האקדמיה להמירם בכללי כתיבה אחרים - הם המחייבים את כולנו והם הנלמדים בכל בתי הספר. הכתיב הלא מנוקד שהוסכם עליו, אינו אלא כלי עזר להם. האקדמיה בקבעה מלה הבאה מן הלעז במילוניה או ברשימת מונחיה, קובעת גם את כתיבה, היינו קודם כול את ניקודה. והנה בכללי הניקוד שקבע ועד הלשון בשעתו לא ניתנה הדעת כלל על התופעות שהביאו המלים האלה עמהן. ועד עתה לא הייתה הוראה מפורשת כיצד לנהוג בהן במקום שמבנה המלים והגאיהן אינם מתיישבים עם כללי הניקוד שנקבעו. החיים לא חיכו למוצא פי האקדמיה ונתגבשה דרך שנהגו בה רבים וגם ועד הלשון וגם האקדמיה ללשון במילוניה.

בשאיפתנו, אולי המוגזמת, לצקת הכול בדפוסים ברורים, נדרשנו להכריע בספקות מסוימים, וכך עלתה שאלת ניקוד המלים הבאות אלינו מן הלעז בכללותה על סדר היום של ועדת הדקדוק. וזה עיקר הבעיה:

במבטאנו יש לנו בתנועות מערכות כפולות. שני מיני o, חולם וקמץ קטן; שני מיני u, שורק וקיבוץ; שני מיני a, פתח וקמץ גדול, ושני מיני e, צירי וסגול. מקומו של כל אחד מן הסימנים ברור וקבוע במלים המורשות מדורי דורות. הוא נתייצב מכוח המוצא ההיסטורי מכאן וממבנה המלה מכאן. ברגיל תנאים אלה אינם חלים על המלים הבאות מן הלעז, אלא אם כן הלעז הוא ערבי או ארמי. במבטא רבים יש גם כמה עיצורים כפולים כמו אל"ף ועי"ן, כ"ף וקו"ף, תי"ן וטי"ת. בעיצורים כבר פשט המנהג, שרק אחד מן הכפולים ישמש במלים האמורות; אל"ף ולא עי"ן, קו"ף ולא כ"ף, או כ"ף רפה ל־ch ולא חי"ת. הוא הדבר

בחלק מן התנועות. הוועדה המליצה בחלק מן התנועות על אחת מכל זוג. לעולם חולם, לעולם שרוק, השווא לעולם נח. אבל לא המליצה להביע תנועת a רק על ידי פתח או רק על ידי קמץ. היא לא הציעה למשל לכתוב אינפורמָצִיָה, או אינפורמָצִיָה בשני פתחים, על פי כלל ברור ועובר כמעט בכל הלשון, כי בהברה סגורה נכתב פתח ובפתוחה קמץ, מטעם שלא נתברר לי. אולי מפני שלא הוצגה השאלה למליאה בדרך נאותה, סטתה האקדמיה מן ההנחה הזאת בחלוקת התפקידים שבין סגול לצירי, אף שהתנאים בהם זהים ממש לתנאי הפתח והקמץ, על ידי בחירת סימן אחד, הסגול בלבד, וביטול חברו בחלק מאוצר המלים העברי. עשינו מעשה שאיני יודע משלו בלשון אחרת. נתנו חיץ בין מלים למלים על פי מוצאן, קראנו לחלק מהן לועזיות, בלי להגדיר מה זו מלה לועזית, מהם סימניו של הלעז, ואני מסופק מאוד, אם יש בקרבנו היכול להגדיר זאת. וכל זה בה בשעה שֶעַל ידי קביעת המלה הלועזית באוצר המלים של העברית בהחלטת האקדמיה, אנו מכריזים שהיא אזרחית בלשון. ואם אנשים מבין חברי האקדמיה אינם מסוגלים להחליט מה עברי ומה לועזי, מדוע פסנתר עברי ויש בו צירי, ואילו טרפז לועזי ויש בו סגול דווקא, כיצד אנו מצפים שסתם כותב עברי משכיל ידע להכריע בדבר? ביקשה האקדמיה להקל על הציבור, ונמצאת מכבידה עליו. כי אין דבר יותר קל ופשוט בכללי הדקדוק מהיות הכלל ברור, ועד כמה שאפשר בלא יוצאים ממנו. כל מה שניתן לשיעורים כמו בקמץ ופתח דין זה, ובצירי וסגול דין זה, אין שיעור למבוכה. אדם עברי נדרש לכתוב בְּתֵא, שם האות, בצירי ובאלף וכן בצירוף אלפא ביתא, ואילו פונקציית בְּתֵא גם כן באלף אלא שהבי"ת בסגול!

זה דבר אחד הטעון תיקון. והשני צריך תיקון טכני בלבד. אני מתכוון לסעיף 9: "לא יסומן דגש קל באותיות גד"ת". כמובן במלים ה"לועזיות" בלבד. סעיף זה לא נדון בוועדה ולא נכלל בהצעת הוועדה למליאה. וכלל נקוט בידנו על פי התקנון, שאין המליאה מחליטה בדבר שלא נידון בוועדה בשתי קריאות. כיצד קרה ששאלה כה עקרונית הוכרעה אגב דיון אחר? איני יודע. ועד כמה ששמעתי אין למזכירות הסבר המניח את הדעת.

לאיזה אבסורד אנו מגיעים בכלל זה אדגים בקצרה: דו־צדדי) אבל: דואלי (דל"ת רפה); גַּד אב: גַּד (גימ"ל רפה); גְּלוֹנִיזְצִיָה (גימ"ל רפה) כנגד גְּלוֹן; גֶּרָף (= מה שנגרף וגם כלי) כנגד גֶּרָף (גימ"ל רפה); פונקציית תְּטָא (673); אבל טיט בעברית! סינְתָּה, אבל: סִנְתָּה? ולא די בכך: פה מדובר בדגש קל, ובינתיים הורה לעצמו מי שהורה להשמיט גם את הדגש אחרי ה"א הידיעה: מרכז המֶסָה (610), הקוֹרְלְצִיָה! או אף לנקד כך: נומגֶרְמַת.

הא' מנצור: אשר למלים, שהאותיות גד"ת מופיעות בהן, אין ספק שאסור להבדיל בין מלה למלה. לא ייתכן שבמלה אחת יהיה דגש באותיות גד"ת, ובמלה אחרת הוא לא יופיע. אני מציע לקבל את הצעת הוועדה, אלא שבעניין זה יש שאלה יותר כללית, שכדאי כי נדון בה בהזדמנות. אנו חושבים כאן על תיקון הכתיב המלא והחסר. האם לא כדאי לחשוב על תיקון הניקוד גם במלים עבריות? האם לא הגיע הזמן להקל ולבטל את הדגש הקל באותיות גימ"ל ודל"ת כשאין בהן לא הבדל פונמי ולא הבדל פונטי? ביטול הדגש באותיות האלה עשוי להועיל ולהקל על תלמידים ומנקדים שאינם יודעים לנקד ממילא. אינני מציע להרחיק לכת עד כדי ביטול ההבחנה בניקוד בין קמץ לפתח, למשל. אולם ביטול הדגש הקל באותיות גימ"ל ודל"ת גם במלים עבריות אינו "המפכה" כל עיקר. אמנם בעברית של התנ"ך הדברים היו שונים, אך בעברית של ימינו אותיות גימ"ל ודל"ת דגושות אינן שונות בהגייה מאותיות גימ"ל ודל"ת שאינן דגושות, ואינן יוצרות הבדל של משמעות. לפיכך כדאי שלא לדגש כלל את האותיות הללו בדגש קל, וכך לא תהיה הבחנה בין מלים לועזיות למלים עבריות, וכך גם נצמצם את ההבדל שבין הכתוב החסר המנוקד לבין הכתוב המלא שבלא ניקוד. (שאלה: האם ננהג כך גם בתי"ו?) אשר לתי"ו אינני יודע. אינני מעוניין להפריז, כי אני חושש שהאות תי"ו עדיין הגויה. אבל אפשר לחשוב גם עליה. חוסר הדיגוש בגימ"ל ובדל"ת לא יהיה בבחינת שינוי מהותי; כל מה שאנו עושים כאן הוא שאנו מרשים

בעניין זה לנקד ניקוד חלקי. כאמור, אין שאלה כללית זו נושאנו בדיון הזה, אך רצוי מאוד שנייחד דיוננו בה בהזדמנות הקרובה.

הא' בלאו: על כל פנים, גם אתה סבור שאין להכביד ולהבחין בין גד"ת במלים לועזיות לבין גד"ת במלים עבריות?

הא' מנצור: ברור. כל זמן שגימ"ל ודל"ת דגושות - אין כל סיבה להבחין בין מלים לועזיות למלים עבריות.

הא' בלאו: אני מציע, שנדון קודם כולו בדיגוש האותיות גד"ת ואח"כ נעבור לדיון השני. מי מעוניין להעיר עוד בעניין גד"ת?

הא' דותן: אני יכול רק להצטרף לדברים הנכוחים שהשמיע הא' בן-חיים, וודאי שיש להרחיב את הדברים גם מבחינת השיטה וגם מבחינה מעשית, כפי שאמר הא' בן-חיים, ואיני יכול להוסיף על דבריו. אבל אני מבקש לחלוק על הצד הפרוצדוראלי. כל החלטה של המליאה, אם חברים סבורים, שיש מקום לשוב ולדון בה, אפשר לדון בה, ולא דווקא משום שהפרוצדורה בשעת ההחלטה לא הייתה כפי שהיינו רוצים שתהיה. העובדה שהחלטה לא נתקבלה על פי סדרי העבודה הרגילים, איננה מטרידה אותי. אני בטוח, שיש עוד החלטות של האקדמיה, שנקבעו שלא על פי סדרי עבודה רגילים, ואנחנו לא נשוב ונדון בהן. אך לא הייתי רוצה לנעול את הדלת בפני האפשרות לשוב ולדון בשאלות שצריך לשוב ולדון בהן, אף על פי שנדונו בסדרי עבודה תקינים.

הא' בלאו: האם יש הערות נוספות בעניין גד"ת?

הא' אירמאי: אני פה בין היחידים שנמצא הרבה בחברת אנשים שאינם מורים או מומחים ללשון, ואני יכול לומר לכם, לצערי הרב, שלמעלה מ-95 אחוזים מתושבי הארץ, אינם יודעים את כללי הדקדוק. מבני דורי יש מי שהתחנכו בבתי-ספר עבריים, במיוחד בחו"ל, ויש בהם שידועים את כללי הדקדוק. אבל אנשים מגיל 50 ומטה והנוער שלנו - ואני באתי במגע עם בני נוער רבים, ודרך ידי עברו עשרות אלפים של עבודות שעשו סטודנטים ילידי הארץ, בוגרי גימנסיה וכו' - אין להם מושג בניקוד העברי. הטלת חוקי הדקדוק שאין להם מקבילה במבטא, כמו דגש בגימ"ל ודל"ת, מכבידה מאוד.

אני מסכים עם ידידי, הא' בן-חיים, שיש קושי להחיל כלל אחד במלה אחת וכלל אחר במלה אחרת. אבל אינני מסכים עם כל הדוגמאות שציין. למשל, המלה מסה שהזכיר, נכתבת בשפות רבות ב-s אחת ולא בשתי אותיות s וכדומה. ברור שבמלה פונקציה הבעיה רצינית מאוד. אבל אשר לגד"ת אפשר להחיל אותו כלל גם במלים עבריות בלי לנגוע כמובן בניקוד של המקורות שלנו, של התנ"ך, השירה וכדומה.

לדעתי, אין להכניס שוב בשם האחידות את הדגש באותיות גד"ת למלים זרות, כי אני מסכים גם עם מה שאמר הא' דותן. קיבלנו כל כך הרבה החלטות שלא נדונו בוועדות קודם לכן, ואם נתחיל לערער, יש יותר ממאה החלטות, שאוכל לערער עליהן, בשל הנימוק שלא נערכו לפי הדין. למשל, כאשר הוועדה דנה במונחים, חידשנו מונחים כיד ההצעה הטובה ביותר ולא החזרנו זאת למבחנת הוועדות. הדבר נעשה באופן שגרתני. לכן אי אפשר לקבל את הנימוק הזה. אבל הנימוק השני שהעלה הא' בן-חיים הוא נימוק רציני, והוא מחייב אותנו לדון בדבר הזה.

הא' אלדר: במשך חמש או שש שנים, שאני מכהן באקדמיה, נוכחתי לדעת, שהא' בן־חיים עקב מאוד בכל מה שקשור לקביעת הלכות דקדוק. הוא גורס, שאין לקבל החלטות ספוראדיות, הווה אומר החלטות בעניין מסוים העולה לדיון, שהעקרונות הדקדוקיים והשיקולים הנלווים שביסודן סוטים או מנותקים מהגישה הכללית וממערכת העקרונות והשיקולים שהנחו את האקדמיה שעה שקיבלה - אפילו שנים רבות לפני כן - החלטות בעניינים הקרובים באופיים ובמהותם לעניין הנדון.

יש התנגשות מתמדת בין הרצון לפשט כללים ולהקל על הציבור (במחיר של סטייה מדרך עקרונית, שלפיה נהגו בעבר לגבי כללים אחרים שנתקבלו) לבין שמירת אמונים לקונספציה כוללת. גישתו של הא' בן־חיים הוכיחה את עצמה בכמה מן ההחלטות שנתקבלו בשנים האחרונות, ואין כאן המקום להיכנס לפירוטם של דברים.

אני רוצה להציג לא' בן־חיים את השאלה הזאת: מה דינו של שם לועזי שיש בו תנועת a בהברה פתוחה, כשההטעמה מתרחקת ממנה? האם נחטיף אותה או נקיים אותה בצורת הנפרד? אם אני מקבל את הגישה שלך, הא' בן־חיים, שניקוד גד"ת צריך להתאים לכלל של המלים העבריות, משמע, לא נבחין בין מלה לועזית למלה עברית; מה תהיה אפוא דעתך על שם לועזי שבו יש הברה פתוחה, כאשר נטה אותו ברבים? האם נקיים את התנועה של צורת הנפרד או שמא ננהג על פי כללי העברית ונחטיף אותו (ואז נסתכן ביצירת צורת מבטא מוזרה)?

הא' בן־חיים: אני מבקש להבהיר. באותן הדוגמאות שהוועדה דנה בהן, הוצעו שלוש הצעות. אחר־כך עלתה הצעה חדשה שקיבלה רוב קולות באחת מישיבותיה, אבל לא בשלה ההצעה החדשה להביאה למליאה. לא היה דיון כללי במליאה על כל ההצעות שהושמעו בוועדה, ולא ניתנה אפשרות לחברים לדון בכלל הבעיה ובמה שששתמע מן הפתרון המוצע לכלל הלשון. ההחלטה האמורה נתקבלה כביכול אגב אורח. הא' אלדר, אתן לך את תשובתי על שאלתך אחר־כך, לאחר הישיבה.

הא' שבטיאל: חוכך אני אם לנטות ממה שהחליטה הוועדה, וענייני הוא להבהיר אם יש צורך בסימן הדגש הקל באותיות גד"ת. לדעתי, צורך זה הוא מיותר. שכן, הרי רוב ניכר אינו מבחין למעשה בהגיית עיצורים אלו בין אם הם דגושים ובין אם הם רפויים, והגייה אחת להם בין בדיבור ובין בקריאה בקול. אין צורך לענ"ד בסימון הדגש הקל (באותיות אלו בלבד), ואם באים אנו לנקד טקסט כל שהוא, יש להניחן בלא סימן הדגש הקל, כי הקפדה בסימון תגרום לתקלה ולמכשלה לרבים מן הלומדים לשון עברית (תלמידים וכיוצא בהם), והדברים אמורים גם לגבי מלים שאולות ולועזיות. שמעתי את דבריו של מורנו, הא' בן־חיים, בעניין הניקוד.

מורי ורבותי, מובטחני, שלא תחשדוני, ש"מקצץ אני בנטיעות", חלילה לי! נאמן אני וקנאי לניקוד התקין, לסימני ולכלליו, ואף על פי כן, "עת לעשות - הפרו תורתך". עלינו להשתחרר במקצת מסימני ניקוד שאינם יעילים, המכבידים גם על כללי ההברות. יש בידינו עשרה (!) סימני ניקוד לחמש הגיות. הא' בן־חיים אמר, שיש לקיים את שני סימני הניקוד: קמץ ופתח, שישמשו בניקוד; לשם מה? (הא' בן־חיים: אמרתי שהחליטו כך לגבי הקמץ ופתח, אך לא לגבי הסגול והצירי.) לדעתי, אין לנו אלא מה שהשעה צריכה לו. ניקוד שבידינו נתקן בשעתו בוודאי משום שהייתה מציאות פונטית, שחייבה סימנים להגייה, שהייתה שונה, בקמץ ופתח. כיום, נשתנתה המציאות הפונטית תכלית שינוי, ואין צורך עוד בשני סימנים להגיית a. הוא הדבר לדעתי לגבי הסימנים צירי וסגול. גם אין צורך בשני סימנים להגיית e, ונסתפק באחד מהם: צירי או סגול. נוטה אני לצירי (שתי נקודות ולא שלוש).

אמנם, מכיר ויודע אני, שאשכנזים מבחינים בין צירי לסגול בהגייתם, שהצירי הוא דיפונגוי והסגול אינו כן. אבל, הרי כבר קיבלנו עלינו, מרצון או שלא מרצון, את ההגייה הספרדית, שאינה מבחינה בהגייתם של הצירי והסגול ושניהם כ־e. ואין כל דבריי אמורים שיהא סימן אחד ל־a ואחר ל־e אלא לדברי חולין בלבד.

ואם אנו עוסקים בדגש קל, מן הראוי והרצוי, שנחזור ונעסוק בדגש חזק, שחשיבותו גדולה ביותר. עלינו לעשות הכול לתקנתו בפינו, ולא שיהא סימן בעלמא אלא גם להגותו כהלכתו. נכיר ונדע, שהדגש החזק בא לסמן ולחייב גם את הכפלת העיצור בפינו, ומשמעות יש לה להכפלה זו, שיש להקפיד עליה (ולא כאן המקום להאריך). יש להעמיד את הכול, ובייחוד - את התלמידים, שיש הבדל בין חֶלֶה (חֶלְלָה) לבין חֶלֶה; בין נְצָלו (נֶצַץ-צָלו) לבין נְצָלו; בין מְלָה (מֶלֶךְ-לָה) לבין מִלָּה. באין הבחנה בין זה לזה, יש חשש מתקלות בהבנת התיבה, ואולי בהבנת העניין בכללו.

הא' חזן: נשמע כאן טיעון חוזר ונשנה, שיש לתלמידים קשיים בניקוד, ובשם הקשיים הללו יש בקשה להקל. עוד לא מצאתי, שמישהו מציע לפשט או לשנות את כללי המתמטיקה, משום שלתלמידים יש קשיים במקצוע הזה. מפשטים את הלימוד אך אין מפשטים את הכללים. (הא' בן־חיים: גם את הכללים!) לא שמעתי שמשנים את הכללים. ודאי שצריך להקל, אבל אין צורך לשנות את הכללים כדי להקל. הדיגוש של גד"ת הוא לכאורה פשוט, אם יש הבחנה בין הכתיב המנוקד ובין הכתיב חסר הניקוד, כי בכתיב חסר הניקוד, הן במלים עבריות הן במלים שאינן עבריות, אין נוהגים ממילא לסמן את הדגש. ואילו בכתיב המנוקד יש להניח שהמנקד ידע מה לעשות. מדוע צריך לתקן תקנות בשבילו? הרי המנקד יודע לנקד, ואין לו צורך בתקנות כאלה. ולכן אפשר להחלט לשמור על כללים אחידים גם במלים עבריות וגם במלים לועזיות.

הא' קדרי: נראה לי, שהדעות שהובעו כאן מתרכזות בשאלה אם נרצה לסמן את הדגש גם במלים לועזיות או להיפך, נבטל את הדגש הקל גם במלים עבריות. בזמנו לא העלינו את ההצעה לבטל את הדגש גם במלים עבריות, וגם עכשיו אינני מצדד בהעלאתה, כי דיון בהצעה הזאת משמעו דיון בשינוי דמותה של הלשון העברית הכתובה. לא נראה לי שדיון בשינוי כזה הוא מתפקידה של האקדמיה או מזכותה, מכיוון שאנו מופקדים על טיפוחה של הלשון המדוברת ועל שמירתה; איננו מופקדים על שינוי דמותה בשם העברית המדוברת ובשם ההקלה על התלמידים. התלמידים לא ידעו דקדוק ואף לא ידעו דקדוק גם אחרי התיקון הזה. לפיכך צריך לשמור על אחדות ולהחיל את הכללים גם על מלים לועזיות. צריך להנחות את התלמידים, שיש להתחשב בפונמיות של העיצורים המקבילים בלועזית או בהעדר הפונמיות שלהם. כאשר אין הבדל בין אות דגושה לאות שאיננה דגושה, אין בעיה, כי נוהגים לפי הכללים. אבל כשיש הבדל, נוצרת בעיה, ואי אפשר להחיל את הכלל העברי. למשל, הפונקציה (בלי דגש) והפונקציה (בדגש לפי כללי העברית), שתי מלים שונות הן, הווי אומר נתקבלה בעברית הנגדה פונמית במלים ממוצא לועזי.

הא' גולדנברג: העיתונים המנוקדים וגם ספרים רבים מנוקדים יוצאים לאור בניקוד מלא להוציא גד"ת. כמה מן הספרים אף אינם מסמנים גם את הדגש החזק - דבר שהוא בהחלט פגם. אבל לגבי גד"ת ניקוד כזה מקובל במלים עבריות ובמלים לועזיות כאחת. אין חובה לנקד כלל, וכאשר מנקדים - אין חובה לנקד ניקוד מלא. כדי לנקד ניקוד שאינו מלא, אין צורך באישור האקדמיה, ולפיכך אני מציע, שלא נחליט בעניין זה דבר.

חלק מן ההתלבטויות שהועלו כאן מיותרות ואינן באות אלא לפתור את בעיית הניקוד בפרסומי האקדמיה ובמילונייה. אפשר לנקד בהם לפי כללי הניקוד העברי עם פשרות הנחוצות לפי השכל הישר. לא נוכל לשנות על רגל אחת את צורת הניקוד העברי בלי לעשות מהפכה שלמה. עיקר הדברים: בשביל לוותר על הדגש הקל באותיות גד"ת אין צורך בהחלטת האקדמיה.

הא' **בלאו**: רבותיי, הגיע הזמן, שנצביע בעניין הזה. הצעת הוועדה הייתה להשוות את ניקוד האותיות גד"ת במלים הלועזיות לניקוד גד"ת במלים העבריות, כלומר, להטיל דגש באותיות האלה במלים לועזיות בתחילת מלה ואחרי שווא.

הא' **בן־חיים**: הא' גולדנברג אמר שהאקדמיה איננה נזקקת לבעיה הזאת, ולפיכך אין צורך להביא את הדבר לאישור המליאה. בלי שאחווה את דעתי כרגע, אם גם במלים עבריות סימון הדגש באותיות האלה נחוץ או לא נחוץ, אני מבקש שנצביע אם אנו נזקקים לשאלה אם לאו.

הא' **ינאי**: אם כך, צריך לבטל את ההחלטה הקודמת!

הא' **בן־חיים**: לא! את ההחלטה הקודמת משנים בצורה הזאת!

הא' **אירמאי**: החלטה כזאת איננה מבטלת את ההחלטה הקודמת!

הא' **בלאו**: לא. אבל ברור לגמרי, שלפי שתי ההצעות יימחק כלל מס' 9: "לא יסומן דגש קל באותיות גד"ת במלים לועזיות". השאלה היא, אם במקום הכלל הזה ייכתב, שאותיות גד"ת ינוקדו, או מה שעדיף יותר, לאחר שלא נזקקנו לעניין הדגש הקל באותיות בכ"פ, אין כל סיבה להזכיר גם את הדגש באותיות גד"ת. אנו מוחקים את כלל מס' 9, ואיננו נזקקים לניקוד של אותיות בג"ד כפ"ת.

הא' **מנצור**: אם כך, אני מציע שננהג באותיות גד"ת במלים לועזיות כפי שאנו נוהגים במלים העבריות, בין שנחליט שיסומן הדגש בגד"ת ובין שנחליט שלא יסומן הדגש באותיות אלו.

הא' **בלאו**: דבריד למעשה זהים לדבריו של הא' גולדנברג, שאמר, שלא נזדקק לשאלה הזאת. אתה מציין את המסקנה, כלומר, אם איננו נזקקים לשאלה הזאת, פירוש הדבר, שאנו מנקדים לפי אותה שיטה.

הא' **אירמאי**: אני מבקש, שההחלטה שתקבל תהיה מפורשת ותאמר: "בוטלה ההחלטה מיום כ"ח בניסן התשמ"ב (21 באפריל 1982)".

הא' **בלאו**: אם יהיה רוב בהצבעה לביטול ההחלטה הקודמת, ייאמרו הדברים במפורש.

הא' **אמיר**: אני חושב שהצד הפסיכולוגי-המוסרי של טיפוח הנטייה לוותר על עמדות מפני ש"ממילא תהיה התפתחות כזו או אחרת" או "ממילא ילכו באפיק זה או אחר, וממילא הדברים זורמים, וממילא אי אפשר לפסוק הלכות; ממילא הציבור עושה את שלו והבורות עושה את שלה, ולכן לא צריך כביכול לקבוע שום מְסָמֵר בשום דבר", אם ננקוט עמדה זו, לא יהיה טעם לכל התכנסויותינו. אם נאמר על כל דבר: "נשאיר את זה פתוח,

החיים יגידו, המורים יאמרו, התלמידים יפסקו, נעזוב את העניין" - תהיה פה סכנה א־פריורי להתפתחות שלילית מאוד. מה גם שבזמן האחרון, כידוע, יש התפתחות טכנולוגית שיכולה להיות בעזרו דווקא. אם אתם שמים לב, מופיע לא פעם בשבועות האחרונים בעיתוני הבוקר ובעיתוני הצהריים כאחד, ניקוד בגוף המלה במקום שיש חשש שתהיה אי הבנה. לכן, אין שום בעיה לנקד ניקוד מלא את כל העיתון. אם הטכנולוגיה באה גם לעזרתנו, עלינו לשמור על תמונת העולם.

הא' דותן: בתחילת הדיון היה נראה לי שיש הסכמה, אבל עכשיו אני רואה שטעיתי. דבריו של הא' בן־חיים שכנעו אותי מאוד. האקדמיה איננה יכולה שלא להיזקק לשאלה אחרי שדנה בה פעמיים, ופרסמה החלטה אחת. לא ייתכן שהאקדמיה תאמר עכשיו, אחרי הדיון, שהיא איננה נזקקת לשאלה הזאת!

גם לגופו של עניין, נדמה לי, שאנחנו חייבים לתת למנקד הנחיה ברורה ולא רק החלטה ברוה. אין להשאיר ליד המקרה או לדמיונו של המנקד את האפשרות, שאולי מלה מסוימת לועזית היא, ולכן אולי יוותר על הדגש, משום שהאקדמיה "לא נזקקה" לשאלה. רבותי, אי אפשר להתחמק! צריך להכריע. אם יש שאלה לגבי האותיות בכ"פ ודאי שצריך לדון גם בה, ונדון בה. אך חוסר הדיון באותיות בכ"פ אינו צריך למנוע דיון באותיות גד"ת! אני מציע להחליט במפורש, שאותיות גד"ת במלים לועזיות תנהגנה כמנהג העברית.

הא' בלאו: אני מציע, שקודם כול נצביע על ההצעה לבטל את סעיף 9 משיבות המליאה קנ"ו-קנ"ז מיום כ"ח בניסן התשמ"ב (21 באפריל 1982). בסעיף זה נאמר: "לא יסומן דגש קל באותיות גד"ת". הכוונה כמובן במלים לועזיות.

הצבעה

בעד ביטול סעיף 9 - 17
נגד הביטול - 3

סעיף מס' 9 משיבות מליאה קע"ו-קע"ז מיום כ"ח בניסן התשמ"ב (21 באפריל 1982) - בוטל.

הא' בלאו: אפשר להעמיד עכשיו להצבעה את ההצעה, שנאמר במפורש, שבאותיות גד"ת יוטלו דגשים בראש מלה ואחרי שווא גם במלים לועזיות. לי נראה, שגם אם לא נצביע על כך, המסקנה המתבקשת תהיה דומה למסקנה שתתקבל מן ההצעה, אבל מכל מקום נצביע על כך.

הא' מנצור: מן הניסוח שניסחת, הא' בלאו, אפשר לפרש, שלפעמים מותר לוותר על הדגש באותיות האלה גם באותיות בכ"פ. הדברים יהיו ברורים יותר, אם נאמר שאנו משווים את המלים הלועזיות למלים העבריות בעניין הזה.

הא' בלאו: לא במקרה הזכיר הא' גולדנברג בדבריו "ניקוד חלקי". כי כאשר משמיטים את הדגשים, הניקוד נקרא "ניקוד חלקי".

הא' מנצור: האם אפשר להוסיף: אם אין מדגשים את האותיות האלה במלים עבריות מובן מאליו, שגם במלים לועזיות לא ידגשו אותן?

הא' בלאו: אבל משפט כזה לא יתאים לנימה של הכללים האלה.

הא' אירמאי: האם פירושה של ההחלטה הזאת, שנצטרך לומר בפאריס (בפ"א רפה ולא בפ"א דגושה)?

הא' בלאו: דיברנו רק על אותיות גד"ת ולא על בכ"פ. אני מעמיד להצבעה את ההצעה, שבמלים לועזיות יוטלו דגשים באותיות גד"ת לפי הכללים הנוהגים במלים עבריות.

הצבעה	
בעד ההצעה	- 11
נגדה	- 4
נמנעו	- 3

ההצעה, שבמלים לועזיות יוטלו דגשים באותיות גד"ת בראש מלה ואחרי שווא נח, לפי הכללים שבמלים העבריות - נתקבלה.

ג.

הא' בלאו: כיוון שהא' רותם, מומחה ברפואת ילדים, הגיע אלינו עתה, נפסיק עכשיו את הדיון בענייני דקדוק, ונדון במונחי הרפואה. אני מבקש מחברי המליאה לעקוב אחרי ההודעה למליאה מטעם ועד המינוח, מיום י"ח בשבט התשמ"ו (28 בינואר 1986). מובן, שאפשר לשאול גם על מונחים אחרים שאינם מופיעים כאן, מכל מקום ברשימה שלפנינו יש מונחים שמסופקים בעינינו, ועליהם נדון עכשיו.

הא' רותם: לפני שנעבור לדיון עצמו, אני מבקש להעיר הערה על אופי הדיון. אינני אדם פרטי אלא מייצג את מערכת עיתון "הרפואה". הייתה לי הזכות להביא בעיתון הזה מונחי רפואה שונים, מהם חידושים בלשון, ומהם שהובאו לדיון באקדמיה. על חידוש מונחים ברפואה שקדו בעבר גם ד"ר ד"א פרידמן הידוע, ספרא וסייפא, הפרופ' ליפמן הלפרין, שניהל מחלקה נירולוגית בירושלים, והד"ר ישראל סוס, שערך במשך שנים רבות את עיתון "הרפואה".

אני מודה, שתורתו של ד"ר יוסף אבן-אודם שימשה לי השראה לחידוש המונחים. אמנם נכון, שלא הייתה אחדות דעות בין הד"ר אבן-אודם לבין חברי האקדמיה, והקשר בינו לביןם לא היה מן הטובים. ייתכן שהיה איש סוער, פולמוסן וחריף, והוא התפלמס הרבה עם חברי האקדמיה, מכל מקום אני ראיתי בו דון קיחוט בתחום המינוח העברי וזכיתי להיות "סנשו-פנשה" שלו. רפאל וייס, שהיה מרצה בבלשנות באוניברסיטת תל-אביב, הזכיר את הד"ר אבן-אודם בין מחדשי לשון אחרים דוגמת רמז, שרת, עגנון ואחרים, בספרו "בשוט לשון". וכך כתב עליו בין היתר: "...בתוך החומר העשיר של ים מקורותיו של בלשן פנומנאלי זה". הבאתי לפניכם את הדברים, כדי להסביר מדוע הלכנו שבי אחר קסמו של הד"ר אבן-אודם. עיתון "הרפואה" חידש מלים רבות בהשראתו, מלים, שהפכו לנכס צאן ברזל בקרב רופאי ישראל. למשל, שימת אוזן או מאזנת הרופא על גופו של החולה נקראת בלועזית: auscultation ובפי הרופאים: "האזנה". ד"ר אבן-אודם ואח"כ נושא כליו

קראו למונח "אָזינה", משום שהאזנה משמעה שמיעה (לקונצרט, להרצאה), ואילו שמיעה לגופו של החולה היא שמיעה מסוג אחר, לכן "אזינה" הוא מונח הולם יותר, והוא נתקבל באהדה אצל ציבור הרופאים.

דוגמה נוספת, שזכיתי לשמוע גם בטלוויזיה: "דום-לב". עיתון "הרפואה" חידש את המונח הזה, שנולד בבית החולים "תל השומר", בלי אישורה של האקדמיה.

הגב' בהט: האקדמיה אישרה את המונח הזה.

הא' רותם: אני שמח שאישרה, לא ידעתי על כך. לחמתי עבורו, ואף הותקפתי על כך... גם ב"רגע של עברית"...

יש ניואנסים בעשייה הרפואית. למשל, חולה מבודדים, אבל חיידק במעבדה אין מבודדים אלא מְבֻדֵּדִים. את ההבחנה הזאת אישר עיתון "הרפואה". הוא הדין לגבי תרבות ותרבות (במעבדה).

הייתה לי הזכות להיות מוזמן לדיוני הוועדה למונחי רפואת ילדים על ידי הגב' שושנה בהט, ומאז נתהדקו קשרים של שיתוף פעולה יפה ביותר. קשרים אלו יקרים לי, גם אם אנו חלוקים בהרבה דברים.

הנה דוגמות אחדות לענייננו:

סעיף מס' 8 diaphragm - הצענו את המלה טרפס במקום סרעפת. את המלה טרפס הציע הד"ר אבן-אודם. הוא לא "שלף אותה מן המותן". למלה יש יסוד במקורותינו. בהלכות שחיטה לרמב"ם (פרק ו' הלכה י') נאמר: "והמחיצה שבאמצע הבטן המבדלת בין איברי המאכל ואיברי הנשימה, והיא הנקראת טרפס הכבד". המונח כבר נתקבל בקרב הרופאים, ומדוע לא נקבע שני מונחים לעניין - גם טרפס וגם סרעפת? אם יפה הייתה המלה בעיני הרמב"ם מדוע לא תהיה יפה גם בעינינו? אם יש לענף כמה וכמה נרדפים: בד, זמורה, פארה, זלזל, נצר, חוטר, דלית ועוד - מדוע לא ייתכנו שתי מלים לעניין אחד ברפואה?

דוגמה נוספת: סעיף מס' 12 gallbladder - כיס המרה. לחמתי על המונח מררה, והבאתי מובאות מן הגמרא. רש"י מזכיר את המונח מַרְרָה במשמע כיס המרה. מה מאתנו יהלוך, אם אותה מַרְרָה, שאומצה במשך שנים רבות בעיתון "הרפואה", תוסיף להתקיים?

סעיף מס' 2 adrenal (gland) - רֹם־הַכְּלִיָּה או יוֹתֶר־תְּהַכְּלִיָּה. הטוחה היא בלוטה קטנה שמקומה מעל הכליה. הטוחה איננה חלק של הכליה, לכן המונח יותרת הכליה איננו מתאים לבלוטה הזאת. הד"ר אבן-אודם כינה את הבלוטה הזאת "טוחה". היא שאובה מספר איוב.

סעיף מס' 7 colitis - דלקת המעי הגס. לדעתנו, המונח "כרכשת" מתאים יותר למעי הגס, ולכן דלקת הכרכשת היא תרגום הולם למונח הלועזי colitis.

אני מאוכזב מהחלטת האקדמיה לבטל אי אלה מונחים של עיתון "הרפואה", או יותר נכון לא לאמץ אותם. הגב' בהט הסבה את תשומת לבי לכך, שדחיית המונחים הנידונים, שאימץ עיתון "הרפואה", אינה משקפת את האמת כולה. מונחים רבים שהצעתי בוועדה נכללו ברשימה, אבל אלה לא הגיעו לכלל דיון במליאה, משום שנתקבלו ללא עוררין. בדיעבד, הצדק אתה, וזו נחמתי. מכל מקום, חשבתי שכדאי שאציע להרהר שוב באותם מונחים שהשתרשו בעיתון "הרפואה", ומעתה נצטרך חלילה לעקרם. מונחי "הרפואה" שגורים בפי הרופאים, ועבר זמן רב מאז למדו להשתמש בהם.

הא' בלאו: תודה רבה לא' רותם.

הא' בן-חיים: למען האמת ההיסטורית, כפי שאני יודע אותה, צריך אני לומר כמה מלים. הייתי מזכיר מדעי של ועד הלשון. בשנת תרצ"ד פעלה למעשה רק לשכה אחת של הוועד, והיא הייתה בתל-אביב. רק בתרצ"ה, לאחר פטירת ביאליק, נשיא ועד הלשון, עבר המרכז לירושלים ואני עמו. וכך החלו לפעול ועדות מקבילות בשתי הערים, ולא רק לענייני רפואה. זוכר אני, כי בוועדת תל-אביב השתתפו המבקר הספרותי ורופא העיניים ד"ר פרידמן, שהיה עורך "הרפואה", טשרניחובסקי, שהוזמן לערוך את המילון למונחי הרפואה של מזיא, ד"ר איינהורן, תלמיד חכם, ואחר כך גם ד"ר בן-עמי. בירושלים השתתפו פרופ' פיינגבאום, פרופ' סדובסקי, פרופ' היילפרין ואחרים, שבאותם הימים לא היו פרופסורים, כי הפקולטה לרפואה לא הייתה קיימת. אם אין זכרונני מטעה אותי היה היילפרין גם מעורכי "הרפואה". היו מסורות שונות בעניין מונחי הרפואה והוויכוחים לא היו דווקא בין אנשי תל-אביב לאנשי ירושלים אלא - לפחות מה שאני זוכר - בקרב אנשי ירושלים עצמם. הבעיה הייתה לשכנע את מערכת "הרפואה" לקבל את ההכרעות, כשלא תאמו למה שהייתה רגילה. לד"ר אבן-אודם - שלא היה חבר באחת הוועדות - היו הצעות משלו, מהן שלא ראו הוועדות לקבלן. אני מצייין שלא זכור לי אפילו מקרה אחד, שיכול להתפרש להתנגדות אישית לד"ר אבן-אודם. הוויכוח בין חברי הוועדות לבין עצמם היה לעתים חריף - כרגיל - אבל לגופו של הדבר, לגופו של המונח. אם יטרח מישהו לקרוא את זיכרונות הדברים של הוועדות, הגנוזים במרתף האקדמיה, בטוחני שימצא, כי המונחים שאישר ועד הלשון, פעמים הם תואמים את הצעת הוועדה בירושלים ופעמים את הצעת הוועדה בתל-אביב. אף זאת אני זוכר, שהיה דיון נמרץ על "סרעפת" ו"טרפש", ואם גברה "סרעפת" על "טרפש", קרוב בעיניי, כי בזכותו של טשרניחובסקי גברה, אבל הדבר צריך עיון בזיכרונות הדברים. על כל פנים במילון מזיא בעריכת טשרניחובסקי יש "סרעפת". סמה מכאן כל התנגדות אישית של ועד הלשון ושל מזכירו לד"ר אבן-אודם. לא הייתה ולא נבראה.

הא' אירמאי: אני יכול לאשר את דבריו של הא' בן-חיים. אשר להסתייגויות של הא' רותם, הן נידונו בוועד המינוח ובשני הוועדים. כמה מן ההסתייגויות נתקבלו ומקצתן לא נתקבלו. ההסתייגויות שלא נתקבלו, נדחו על דעתם של רוב הרופאים. משום כך אין מקום להחליט נגד דעת רוב הרופאים, שהיו חברי הוועדה. אילו הגיע רופא נוסף המייצג את דעתם של רוב הרופאים, היינו שומעים גם את הדעה האחרת.

הא' בלאו: הבעיה שלנו היא, שאיננו יכולים לקבוע שניים-שלושה מונחים למחלה או לאבר בגוף האדם, ולהצדיק זאת בכך שלמלה "ענף" יש כמה נרדפים.

הא' בר-אשר: יש כמה מושגים שנקבעו להם שני מונחים, הן בוועדה למונחי הגינקולוגיה הן בוועדה למונחי רפואת ילדים. איני מחייב או שולל את הדבר, אני רק מזכיר, שהיו קביעות כאלה. (הגב' בהט: מעט מאוד!) נכון, הוא שאמרתי "יש כמה" כאלה. לא באתי אלא לצייין, שהיו כמה קביעות כאלה.

הא' בלאו: כמדומני, שבשלבם מאוחרים יותר ביטלנו כמה מן המונחים הכפולים שקיבלנו.

הגב' בהט: בדרך כלל אנחנו משתדלים לקבוע רק מונח אחד לכל מושג. אם קבענו שני מונחים, ציינו בפירוש שכל אחד מהם משמש בתחומו. אני זוכרת דוגמה ממונחי הרפואה: valve. אמרנו שהוא שסתום, אם הוא מלאכותי, ומסתם, אם הוא טבעי. הגדרנו את שני

המונחים לצרכים שונים. איננו קובעים שתי מלים עבריות למונח לועזי אחד. לפעמים אנו משאירים גם את המונח הלועזי, אבל כך אנו נוהגים לעתים רחוקות מאוד. אני רוצה לומר דבר לשבחו של הא' רותם. אמנם קשה לו לקבל את הקביעות, שהן למורת רוחו ומנוגדות למונחים שדגל בהם במשך שנים רבות, אבל זכות היא לנו, שהמונח שלנו, שהוא בניגוד לדעתו, ייכתב בסוגריים ליד המונח המקובל ב"הרפואה". וזו התקדמות רבה לקראתנו, משום שעד עכשיו מחק אותו בקביעות, ולא בא זכרו ב"הרפואה".

הא' רותם: ההערה של הא' אירמאי, שרוב הרופאים לא קיבלו מונחים שהצעתי, איננה מדויקת. "בתוך עמי אנוכי יושב", ואת האווירה שבין הרופאים ואת רחשי הלב שלהם אני מכיר היטב, ומיטיב לדעת ממנו... הייתה תקופה שהיה נתק מסוים בין "הרפואה" לבין האקדמיה. שנים רבות שימשתי מזכיר ב"הרפואה", והשפעתי הייתה מוגבלת. זה שנתיים ומחצית השנה אני העורך, ואני הולך לקראת האקדמיה. אמרתי לגב' בהט כמה פעמים, שלפי שעה ניפגש באמצע הדרך, ועוד חזון למועד (להמשך...). איני יכול לעשות מהפכות ב"הרפואה". אני מכניס עכשיו את המונח "ניטראלי", אף ששנים כתבנו "נויטראלי", והא' בן־חיים אף אינו יודע על הכנסת המונח הזה לעיתון "הרפואה". ויש מונחים נוספים שהכנסתי. את המונח "אידישון" למשל, קיבלתי בשמחה. לדעתי, זה מונח הולם להפליא את המושג "אפאתיה". האקדמיה קיבלה את המונח הזה, לאחר שדחתה את המונח "נסיהגה" לצורך זה, ובדין. ולא הרי אידישון (אפאתיה) כהרי אדישות (indifference).

הא' בלאו: רבותיי, נתחיל במונחים שרשומים לפנינו ונעמוד רק על המונחים המפוקפקים. אבל מובן, שמי שמעוניין לשאול על מונחים אחרים – הרשות בידו. סעיף מס' 2 adrenal (gland) – לא נדון בו, כיוון שאיננו יכולים להחליט עכשיו, לאחר שההחלטה במונח נדחתה לדיון נוסף עם מומחים באנאטומיה. סעיף מס' 6 clitoris – הועלו הצעות לתרגום המונח לעברית, אך הן נדחו, משום שלא נראו לנו. לפיכך אנו מציעים להשאיר את המונח בלועזיתו.

הא' בן־חיים: יש במילון למונחי האנאטומיה הנמקה להשאר מונח מסוים בלועזיתו. ההנמקה כתובה בהקדמה למילון. שם נאמר כי יש מונחים מסוימים שקשה למצוא להם תרגום מדויק בעברית. ולעתים גם אם מוצאים מלה מסוימת שנראית מתאימה מצד הלשון, מתברר שאיננה מביעה במדויק, מה שהמונח הלועזי מביע. משום כך, כאשר מלים מסוימות אינן מיתרגמות, הדבר הטוב ביותר לעשות הוא – להשאירן בלועזיתן. לכן רצוי שלא לתרגם לעברית גם את המונח clitoris. דרך אגב, המונח הזה עבר מן הרפואה היוונית ללאטינית, ואין האטימולוגיה שלו ברורה, ומכיוון שהיסוד המשמעי שלו איננו ידוע, קשה למצוא תרגום הולם לו. הוחלט אפוא להשתמש במונח הלועזי הבין־לאומי. במילון נאמר כי מטעמי הסברה בחינוך הנוער לא רצוי להשתמש בשם "דגדגן" – ויש נשים הרואות בכינוי זה משום עלבון – ואילו המונח של ימי הביניים בְּטָר, הלקוח מן הערבית (בט'ר, בנט'ר) נראה לוועדה בלתי ראוי לשימוש היום.

הא' בלאו: סעיף מס' 7 colitis – הוועדה הציעה את המונח "דלקת המעי הגס", ודחתה את המונח "דלקת הכרכשת". סעיף מס' 8 diaphragm – הוועדה הציעה את המונח "סרעפת", ודחתה את המונח "טרפש", ושמעתם על כך לפני כן. לסעיפים אלו צריך לקבוע מונח אחד בלבד. סעיף מס' 9 ductus arteriosus – צינור עורקי. זה המונח שהתקבל. הוועדה דחתה את המונח "צינור עורקני".

הא' **רותם**: המונח "צינור עורקי" נראה בלתי מתאים. אנו אומרים למשל, "עבודה גופנית", איננו אומרים "עבודה גופית". אנו אומרים "אצני", "ידיני", "גופני", "כוחני" ועוד. לכן נאמר גם "עורקני". המונח הלועזי כאן הוא ductus arteriosus ולא ductus arterialis, שהוא שם תואר. אילו המונח היה ductus arterialis הייתי מקבל יותר את המונח "צינור עורקי", אבל לסימט osus - מתאים יותר "עורקני".

הא' **בלאו**: אין כל ספק, שאחת הדרכים ליצירת "ניסבה" היא הדרך של סימט סני. אבל ברור, שה"ניסבה" היסודית היא ה"ניסבה" סי. נצטרך להחליט עקרונית, איזו צורה נעדיף. אפשר לקבוע, שנשתמש גם ב"עורקי" וגם ב"עורקני". (הא' **רותם**: הדבר דומה ל"עבודה גופית") לא; במלים מסוימות אנו משתמשים ב"ניסבה" סי, ובמלים אחרות אנו משתמשים ב"ניסבה" סי. הצורות הללו קיימות זו ליד זו. אין ניגוד בין "עורקני" לבין "עורקי". השאלה הדקדוקית היא: איזו "ניסבה" נצרף למלה "עורק"? האם נצרף את ה"ניסבה" הקצרה, כלומר, סי, או את ה"ניסבה" הארוכה, כלומר, סני, ואין לדבר חשיבות.

הא' **בנדויד**: אבל הא' רותם מסביר, שהסימט osus - שונה מן הסימט האחרת!

הא' **ברוידא**: ההכרעה בעיקר, דומני, אסתטית-צורנית. "רוחני", "גופני", "קולני", "ידיני", "אופייני", הם לעתים קרובות על יסוד מלים של הברה אחת או הברה וחצי. בספרות ימי הביניים אנו מוצאים לעומת "רוחני" תארים כ"גשמי", "חומרי", "מדיני", "בהמי", "נבואי", "עצמי", שרובם נגזרים ממלים בנות יותר מהברה אחת.

הא' **בלאו**: הדברים מסובכים יותר, כי גם בערבית המאוחרת יותר משמשת סני ליד סי.

הא' **בנדויד**: אבל מדוע כאן הסימט osus - ולא סימט אחרת?

הא' **רותם**: osus - מבטא מהות מסוימת, תפקיד מסוים, דמוי עורק, ואילו -alis היא סימט של שם תואר.

הא' **בלאו**: אבל בעברית אין הבדל בין שמות תואר הנוצרים בדרך של סימט סני לבין שמות תואר הנוצרים בדרך של סימט סי. גם אם יש הבדל בלאטינית, אין ביכולתנו להעתיק את ההבדל לעברית. גם מלים המסתיימות בסי, וגם מלים המסתיימות בסני, הן שמות תואר, המציינים מאז ימי הביניים התייחסות כלשהי אל שם העצם. ואם המלים הללו מובחנות, הרי מקור ההבחנה הוא בהבדל סמנטי, ולא בהבדל שבסימט שלהן.

הא' **בן-חיים**: מה פירוש הצירוף ductus arteriosus? זה הרי חלק מצירוף מסוים:

הא' **רותם**: מדובר בצינור, שיש לו משמעות של עורק, ולא במובן האנאטומי. הוא quasi עורק, צינור מחבר, שאיננו עורק, אלא רק ממלא תפקיד של עורק, משום כך הוא "עורקני":

הא' **בן-חיים**: אנו אומרים: "שרירים מוחיים" ולא: "שרירים מוחניים"!

הא' **רותם**: "כל גופי" משמעו, כל הגוף שלי. "גופני" מציין מהות מסוימת.

הא' **סיוון**: אבל יש "צינור ורידי", לכן אין שום סיבה, שלא יהיה "צינור עורקני"! (הא' **רותם**: יש גם "ורידני" ...venosus...)

הא' **בלאו**: על סעיף 12 gallbladder כבר דובר, וגם כאן צריך היה לבחור בין "מַרְרָה" לבין "כיס המרה", כפי שהסביר הא' רותם.

אין ספק, שעקרונית היה אפשר לקבוע ש-gallbladder יהיה גם "מַרְרָה", נוסף על "כיס המרה", אבל עלינו להחליט בין שני המונחים האלה. אין ספק, שהדברים שאמר הא' רותם נכונים, אבל איננו יכולים לאפשר ברה בין "כיס המרה" לבין ה"מַרְרָה". יכולנו לעשות בידול, אבל הבידול קשה.

הא' **בן-חיים**: המלה "מַרְרָה" באה במקרא, ובו אין הבדל בין "מַרְרָה" ל"מרה", ואילו "כיס המרה" בא בתקופה מאוחרת יותר. השאלה היא, איך נקרא לכיס של ה"מַרְרָה" או ה"מרה"? אני מבין, כי הוצע להשתמש באחת המלים שפירושה "מרה" בשביל "כיס המרה"; משמעות המלה "מַרְרָה" תהיה אפוא כ"כיס המרה", אף על פי שהיא ה"מַרְרָה" היא ה"מרה". ברור שבמקרא אין ההבחנה המוצעת.

הא' **בלאו**: אם הבינותי נכון מן המובאה של רש"י בסוטה, "מַרְרָה" כבר משמשת בהוראה של כ"כיס המרה".

הא' **רותם**: רד"ק בספרו "השורשים" קובע, שה"מַרְרָה" היא כ"כיס המרה".

הא' **ברוידא**: האם "מַרְרָה" היא מלה נרדפת ל"מרה"?

הא' **רותם**: לא! ה"מַרְרָה" היא כ"כיס המרה", ואילו ה"מרה" היא נוזל.

הא' **פורת**: במציאות החיים שלנו, יש כ"כיס המרה" ויש סרעפת. אם נבטל היום את המונח "סרעפת", ונאמר למשל בצבא: "מי שלא רגיל לרוץ, יהיו לו כאבים בטרפס", ישימו אותנו ללעג ולקלס. ב"מַרְרָה" מוטב להשתמש היום בצירוף ספרותי בלבד, כגון, "שפך את מררתו", "אכל את מררתו". אי אפשר להפוך את הקערה על פיה היום, לאחר שנים רבות של שימוש במונח מסוים. אין לחשוש בי בשום פנים, שרש"י אינו אהוב עליי כנפשי, אבל יש מציאות חיים, ובה נתקבל מונח, ואי אפשר לשנות אותו עכשיו.

הא' **בלאו**: זאת הייתה הסיבה, שהוועדה דחתה את המונחים האלה, ומשום שאיננו יכולים לקבוע שני מונחים, איננו יכולים לקבל את המונחים האלה גם כמונח נוסף.

הא' **בלאו**: סעיף 13 glucose - הייתה הצעה לקרוא למונח במין זכר "גלוקוז", אבל הוועדה החליטה, שהמונח יהיה "גלוקוזה".

הא' **בנדויד**: מה הסיבה שהוחלט להוסיף את ה"א"? בשפה כצרפתית למשל, מבטאים את המלה: גלוקוזה (וכמובן מלרע).

הא' **בלאו**: יש שפות אחרות, שבהן הסיימת היא במין נקבה, ומאחר שהמלה נשמעת עברית יותר, אם מוסיפים את סיימת הנקבה, הציעו, שכך יבוטא המונח.

הא' **אירמאי**: במשך ארבעים השנים האחרונות נתקבלו באקדמיה כארבעים או חמישים קביעות בסיימת נקבה למונחים לועזיים שסיימתם -ose. לפיכך, כדי שהמונח glucose לא יצא מן הכלל, החלטנו על "גלוקוזה".

הא' **בנדויד**: נכון, שלמספר מסוים של מונחים כאלה נקבעה סיומת הנקבה. אבל אם צירפו להחלטה הזאת, של קביעת המונחים בסיומת הנקבה, גם את הגיית המונח במלעיל - אין זו החלטה טובה. איש לא יעלה על הדעת לומר גלוקוזה במלרע.

הא' **בלאו**: זו מלחמת דון-קישוט לומר "אקדמיה" במלרע ולא במלעיל.

הא' **בנדויד**: את חטאיי אני מזכיר. אני הוא שהנהגתי את הגיית המלרע ב"אקדמיה". אבל היום אני רואה שמספר המלים האלה, שנקבעה להן סיומת נקבה רב כל כך, עד שאין לדבר סוף.

אם אנחנו מחליטים החלטה עקרונית, שכל המלים הזרות אין עליהן שום שליטה של הדקדוק העברי, והמלים במין נקבה הטעמתן תישאר מלעיל - זו החלטה אחת. החלטה שנייה יכולה להיות, לקצץ את סיומת הנקבה במלים כאלה עד כמה שאפשר, כדי שנוכל להטעים אותן ברוח הלשון הטעמה מלרעית, כי המלים האלה בסיומת הנקבה הולכות ומתרבות. אשר ל-glucose, לא שמעתי רופא שאומר "גלוקוזה". כולם אומרים: "גלוקוז". (הא' **בלאו**: בגלל האנגלית.) יש לנו רשות לקבל צורה אנגלית (גלוקוז - מלעיל), או צרפתית (גלוקוז - מלרע), או פולנית, רוסית, גרמנית (גלוקוזה - ומלעיל). אבל האם עלינו לבחור בין שלושה אלה במונח שיכול לסגל את עצמו לדקדוק שלנו פחות או יותר, כגון הצרפתי, ולתת לו צורה שלא תהרוס את הכללים שלנו - או לבחור דווקא במלעיל הלוועזי? זו השאלה, והבררה - בידננו!

הא' **בלאו**: יש אפשרות שלישית, להחליט בכל מקרה מה שנראה לנו כטוב יותר, בלא לחשוש מן המבטא המלרעי.

הא' **בנדויד**: מה כאן מכריע מה טוב ומה איננו טוב?

הא' **בלאו**: אם הצורה איננה נשמעת אנגלית כל כך - זו לטובה.

הא' **אירמאי**: ברצוני להעיר דבר אחד על דברי האדון בנדויד. "גלוקוזה" איננה מונח רפואי. "גלוקוזה" היא מונח בכימיה אורגאנית, ובכימיה אורגאנית אין מינוח מקרי. לכל התרכובות שנקראות בסיומת -ose - יש משמעות תפקודית מסוימת, והמונחים נבנים על פי אותו כלל. לכן יש "סוכרוזה" ו"פרוקטוזה" וכיו"ב, ואי אפשר לתת לכל אחת מן המלים בעלות הסיומת -ose - צורה שונה. אם נקבע שמלים מסוג זה, שסיומן -זה, יציינו תרכובות כימיות שלהן מבנה כימי מסוים, לא נוכל לקבוע לתרכובות אחרות בעלות אותו מבנה כימי שמות בעלי סיומות שונות. אנו חייבים לתת לשמות הללו את אותה הסיומת.

בעתיד הקרוב תקבלו הצעת מונחים בכימיה אורגאנית, ויהיה אפשר לראות בה את השיטה. בכימיה אורגאנית יש למעלה ממיליון תרכובות; לכן חייב להיות כלל אחד, ואי אפשר לכנות בכל פעם את התרכובות לפי כלל אחר. תהיה לנו בעיה קשה, להתאים את המינוח הלוועזי לעברית בלי לפגוע בעברית. הכימיה היא שפה בין-לאומית. הגרמני יבטא: "גלוקוזה", הצרפתי יבטא: "גלוקוז", הפולני יבטא: "גלוקוזה" (במלרע) והספרדי יבטא: "גלוקוסה". הם יכולים לשפץ מעט את המבטא. איננו מתאימים את עצמנו לאנגלית, אלא הולכים בדרך שנקבעה במשך ארבעים שנה עד כה במלים מסוג זה. כל שינוי, ולו גם שינוי קל, יגרום למהפכה בכל המונחים.

הא' **דוּתן**: אני מצטרף לדבריו של הא' פורת. אמנם חלק גדול מן המונחים הם מונחי רפואה, אבל הקהל הרחב אף הוא משתמש בהם. אין המונחים האלה נחלתם של הרופאים

בלבד או של "הרפואה" בלבד, אלא הם נחלתם של הציבור הרחב כולו, ולא דווקא של החולים. גם ילדי בית-הספר וגם כלל דוברי העברית משתמשים בהם. כמעט כל אדם יודע מהי סרעפת, מהו אב העורקים, מהו המעי הגס, ומהו כיס המרה. לא צריך להיות רופא כדי לדעת זאת. כולנו מורגלים בשמות האלה. משום כך אין צורך לשנותם. גם המלה "קצרת" מקובלת כבר.

לפיכך מציע אני לקבל את המונחים כפי שהם ברשימה. מאותו הטעם הרניני שואל רק על מונח אחד והוא clitoris (מס' 6) - נדמה לי שהמונח "דגדגן" מקובל למושג הזה. לכן, בגלל אותו עיקרון, אני מציע שלא לקבוע את המונח הלועזי אלא את המונח "דגדגן". לעניין "גלוקוז" או "גלוקוזה" - אין ספק, שהטענות שנשמעו כאן הן טענות נכוחות, ואין זו הפעם הראשונה, שהנושא הזה עולה לדיון. הוויכוח הוא בין סיום זכרי לסיום נקבי בשמות לועזיים כאלה. והסיום הנקבי כרוכה בו שאלה ההטעמה. עניין זה ראוי שיידון דיון יסודי לגופו. אני מציע אפוא להעמיד את השאלה לדיון קודם בוועדה לדקדוק ואחר כך לדיון כולל במליאה.

הא' ברידא: אני תמה על הוויכוח. זה שנים מקובל, שיש לכל המלים מן הסוג הזה סיומת נקבית, ואיש לא הראה כמיהה לסיומת זכרית. אומרים וכותבים נירוזה, נרקוזה, תרומבוזה, פסיכוזה, מטאמורפוזה, וכן אנאליזה, דיאליזה וכיו"ב. אם במתכונת מחלות בעברית ואם בהשפעת מלים יווניות במקורות שלנו, הכרענו לצד הסיומת הנקבית ברוב המקרים. הוא הדין לגלוקוזה. זו גם הזדמנות להדגיש, כי במלים אלו, שסיומן בה"א וקמץ לפניה, ההטעמה היא על ההברה שלפני האחרונה - בניגוד לנורמה בעברית, ויש בכך גיוון כלשהו למתכונת המונוטונית של העברית המלרעית והמשופעת בצלילי פתח וקמץ. וכאן אולי המקום להעמיד על הצורך לתת הכשר אחת ולצמיחות להטעמה זו ולכיוצא בה - לפי המקובל בדרך כלל אצלנו ובלשונות אירופה - לא רק במלים יווניות ורומיות כגון גנוסיה וגימנסיה ואקדמיה וקונסטיטוציה. גם על צורות ארמיות מובהקות כגון משכנתא ואסמכתא ואתנחתא ואדרכתא וכן אסותא ויומא אין מן ההיגיון לכוף את ההטעמה המלרעית ולהסוות אותן בתסרוקת עברית - בניגוד לנהוג בדיבור - ולהרבות מונוטוניות ושעמום.

הא' בנדויד: אם אתה מעוניין בגיוון, מדוע אתה מתעלם לגמרי מן הלשון הצרפתית? בסוף המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, בימי העלייה הראשונה, השפה הצרפתית שלטה, ואז אף לא העלו על הדעת לומר "גלוקוזה" (במלרע) אלא אמרו "גלוקוז", ויש עוד עשרות מלים כאלה. בינתיים חלפה הצרפתית ובאה האנגלית והגרמנית. זו ההיסטוריה. אם כן, איזו היסטוריה מחייבת אותנו?

הא' ברידא: אתה מביא ראייה מימי הטורקים והאדמיניסטרציה של הבראון ומן היישוב הדל והעני בלשון, שגם לא הגיע לעסוק בשאלות אלו. ניסיתי להסביר, כי לעניין זה יש חוקיות בעלת טווח הרבה יותר גדול, מימי הבית השני ועד ימינו. למה נהפוך את הקערה על פיה? העברית איננה מחקה כאן את האנגלית והצרפתית והגרמנית, אלא נצמדת ללשונות המקור, יוונית ורומית, בשינויים האופייניים לה.

הא' רותם: בדיונים בוועדה למונחי הרפואה עמדתי על כך, שצריך לקבוע "גלוקוזה" מן הטעם שהשמיע הא' אירמאי. הגרמנים אומרים: "גלוקוזה" (בתנועת e), ואילו הפולנים אומרים: "גלוקוזה" (בתנועת a ומבטאים מלרע), ואילו האנגלים והצרפתים כותבים את האות e בסוף המלה, אך אינם מבטאים אותה; היה עליהם לבטא "גלוקוזה" (בתנועת e). מוכרחים להתאים את המלה לשפה העברית ולצרפה לחברותיה שכבר נקבעו באקדמיה. אם אנו אומרים "פסיכוזה" ו"אוברטורה" נאמר גם "גלוקוזה".

הא' טל: רצייתי להעיר לא' רותם בעניין הטרפוש והמרה. אם נאמץ את המונח "טרפוש" כנגד "סרעפת", ואת ה"מרה" כנגד "כיס המרה", אחר שנתקבלו בציבור במשך כל כך הרבה שנים, אנחנו נתרום לניכור הרפואה מן ההמון, מה שקורה ממילא, ולכן אין זה הדבר שראוי לעשות.

הא' בן-חיים: אעיר שתי הערות, האחת על "מרה" ועל "כיס המרה": עיניתי בספר השורשים של אבן ג'נאח (בתרגום אבן-תיבון), ואלו דבריו: "...וממנו יִשְׁפָּד לֵארוֹץ מִרְחֵתִי" (איוב ט"ז, ג) רוצה המרה האדומה אך 'מרוֹחַת פְּתַנִּים בְּקִרְבוֹ' (שם כ"ד) 'וברק מְמֹרֹתוֹ יִהְלָךְ' (שם כ"ה) היא כ"ס המרה".

גם הרד"ק בספר השורשים שלו כותב לאחר הבאת הפסוקים הנ"ל: "הוא כ"ס המרה". במקרא יש "מרוֹחַה" ו"מְרָה", אבל גם אבן-ג'נאח וגם הרד"ק כשמגדירים את המלה "מְרוֹחַה" ולא "מְרָה" משתמשים ב"כ"ס המרה". גם בערבית "מרארה" (המקביל אל "מְרוֹחַה") הוא כ"ס המרה.

השנית, עניין גלוקזה: כידוע אין העברית יכולה להפוך פועל לועזי לעברי בלא שתפיק ממנו "שורש", כמו "טלפן", "קטלג", "לאחר השרת התנועות שבפועל הלועזי. אמנם לפני חמישים שנים ויותר היה מי שביקש להיפטר מתרגום פעלים "בין-לאומיים" על ידי העתקתם לעברית והטייתם בתוספת סיומות עבריות, כמו "אינטרפּוֹל", "סולפּוֹן", "דיִפּוֹנְצִיָּה" (ר' נתנאל תון; "לשוננו" ג' עמ' 166-167). העברית לא נקטה דרך זו, ואי אפשר להעתיק פועל לועזי אל העברית בלא לסגלו לכללי העברית. הוא הדין שמות תואר, אי אתה מעבירם מן הלעזי כמו שהם בלעז אלא חייב אתה להוסיף סיומת ס', כגון "אידיאָלִי", "פורמָלִי", "מוֹדְרָנִי", וברמת לשון מסוימת גם "פִּירִי", "פִּירִית", מן fair. לא כן שמות עצם. אף על פי כן כשיש ברה אני בורר אותה צורת השם המסתיימת בהברה שהיא מעין סיומת עברית, כמו "אנאליזָה" ולא "אנאליז", "פונמה" ולא "פונם", מפני שנוחה לי יותר בעלת סיומת עברית לצירוף כינויים ויצירת תואר משם שאין לו סיומת אופיינית לעברית וצורתו איננה מסתוגגת בשום משקל עברי. בדרך זו הלכה העברית בשעה שהייתה נתונה לסביבת הלשון הגרמנית והלשונות הסלאביות, ויצרה מלים כמו "נְצִיָּה" ולא "נציון" או "נישון". היום אנו נתונים להשפעת האנגלית, על כן נראית לרבים הדרך האנגלית טבעית. אודה שקשה לי לעכל הגיית מלים לאטיניות ע"ד האנגלית, כאילו המגע של העברית בלאטינית התחיל עם האנגלית. על כל פנים אני מזכיר, שבאנגלית כבצרפתית עדיין כותבים במלים כמו "גלוקזה" תנועה בסופן, עם שאין הוגים אותה, ולמה נשמיט אנו את התנועה? כלום נאלמת בעברית התנועה הסופית? אני בעד הוספת םה בכל מקום שאפשר מן הצד ההיסטורי והאטימולוגי של המלה. ראו, אף על פי שהייתה העברית במעגל ההשפעה של לשונות סלאביות וגרמנית, לא נתקבלה הצורה אוניברסיטט, אלא אוניברסיטה דווקא.

הא' בלאו: אינני מתנגד, אבל אינני מבין את הנימוק. למשל במלה פונם, פונמה, פונמי, פונמיות - לא הרווחת כלום על ידי הוספת a עברית.

הא' בן-חיים: בעיניי לא מקרה בעולם הוא שהמלה השאולה אוניברסיטה ניתנה לה בעברית סיומת הנקבה םה, אף על פי שבלשונות הרוסית, הפולנית, הגרמנית, הצרפתית והאנגלית שהשפיעו על העברית באותם הימים ויכלה המלה להישאל מהן, אין תנועתה האחרונה של המלה a. וספק רב בעיניי שהאיטלקית גרמה, שנגיעתה בעברית באותם הימים הייתה פחותה הרבה. לפי הבנתי תנועת a במלה באה מכוח הנטייה לסגל שם לועזי לעברית על ידי תוספת צורן עברי בסופו של השם (בפעל: יוצרים מן השם "שורש"), והוא שמקל את נטייתו בעברית. כידוע בימי הרחבת הלשון לעגו למרחיבים-מחריבים שמטים מלות לעז בעברית.

הא' בלאו: אתה אומר "סינתאטי" לפי שם התואר הלועזי? אינך אומר "סינתאזאטי"?

הא' בן־חיים: זאת בעיה בפני עצמה שראוי כי נדון בה: האם ליצור מן שמות העצם השאולים שמות תואר עבריים או לשאול גם את שמות התואר הלועזיים ולסגלם לעברית על ידי הצורן סי. כרגיל אנו שואלים את שמות העצם ואת שמות התואר כל אחד בפני עצמו כגון מתמטיקה:מתמטי, פיסיקה:פיסיקלי, טרגדיה:טרגי. אבל בשם התואר מן השם דרמה רבים כותבים דרמתי, על דרך העברית, כל שכן דרמטיות. ומשבח אני את חברנו המנוח אבן־שושן שבחר דרך זה במילונו.

ההברה הסופית a שמוסיפים במלים לועזיות נוחה ללשוו וליצירתה. לא אמרתי שיש הכרח להשתמש בה, אבל היא נוחה. אם יש שתי אפשרויות, כדאי להשתמש באפשרות הזאת.

הא' ברוידא: "אתכסיה" - אנו הוגים במלעיל!

הא' בלאו: אבל המלה ארמית!

הא' אלדר: דומני, שאי־אפשר להשוות בעניין הטעמת ההברה האחרונה את המלה "גלוקוזה" למלה "אקדמיה". הטעמת הסימות הנקבית במלים שיש בהן תנועת o ארוכה במבטא, דוגמת "גלוקוזה", סותרת למעשה את המצב בדיבור העברי ולפיו אין טעם בהברה שאחרי o ארוכה. אם יש תנועת o ארוכה, היא היא המוטעמת בעברית. איני נזכר עכשיו בדוגמה.

הא' בלאו: המלה "גדולה" למשל.

הא' אלדר: אינני מדבר על אורך היסטורי אלא על אורך פונטי. אין שום אפשרות שתהיה הטעמה אחרי תנועה ארוכה בדיבור השגור בפניו כיום.

הא' בלאו: מבחינה היסטורית במלה גדולה יש o ארוכה.

הא' אלדר: בעברית, בדיבור שלנו היום, יש אורך בהברות המוטעמות; אין אורך בהברות שלפני המוטעמות. ההטעמה של ההברה מוסיפה אריכות לתנועה.

הא' בלאו: אם אני יכול לבטא גדולה (במלרע) אני מסוגל לבטא גם גלוקוזה (במלרע), אין כל מניעה.

הא' דותן: אנחנו דנים בשאלה עקרונית אגב דיון במונח אחד. ביקשתי בדבריי קודם, שיוקדש לעניין דיון מיוחד. לכן אני מציע לבקש מחברי האקדמיה שלא להרחיב את הדיבור בעניין הזה עכשיו.

הא' בלאו: הא' פורת דיבר על הבדל אפשרי בין המלה "גלוקוזה" למלה "אקדמיה". לדעתי הבדל זה איננו קיים, אבל ההערה מוצדקת.

הא' איתן: הערה היסטורית. למעשה כבר החליטה האקדמיה בעניין זה, אלא שהחלטה הזאת לא נתקבלה בציבור. ההחלטה נתקבלה על פי הצעתו של הד"ר יחיאל בר־נון, שהיה חבר בעל זכויות רבות באקדמיה ורצה למנוע מלעיליות במלים לועזיות.

האקדמיה החליטה אז במונחי האפייה על "גלוקוז", והכוונה הייתה שהמלה הזאת תהיה אב-טיפוס, וכל המלים האחרות תהיינה על פי הדוגמה הזאת.

הא' בלאו: הערה זו משנה לגמרי את התמונה. אני מציע שהמלה glucose תוחזר לוועדת הדקדוק, והוועדה תעסוק עוד פעם בשאלה הזאת, ואנו נחליט בפעם אחרת על המלה הזאת.

הא' איתן: אם לא נחליט דבר, קיימת ההחלטה הקודמת.

הא' בלאו: נכון. אני מציע, שנעביר את המונח לדיון בוועדת הדקדוק.

הא' בן-חיים: אם מעבירים את המונח לוועדת הדקדוק, תועבר עמו השאלה העקרונית, כי יש הרבה מלים לועזיות שאנו מוסיפים להן a בעברית, כגון אנאליזה, מרגרינה ועוד.

הא' בלאו: כמובן. אבל אם נחליט שנשתמש בצורות נקבה, נצטרך לוותר על החלטת האקדמיה בעניין "גלוקוז" ולשנות ל"גלוקוזה". לא נחליט שמלים בזכר אינן אפשריות. זו תהיה הצעה מרחיקת לכת מדי. נראה שנחליט, שמאחר שצריך לומר אנאליזה, אוניברסיטה, כך נאמר גם גלוקוזה ולא גלוקוז.

הא' אירמאי: אני רוצה להשלים את דברי הא' איתן. במלים רבות החלטנו על סיומת נקבה. מספר קטן של מלים זכה לסיומת זכר. אני זוכר שהחלטנו פעם גם "גלוקוז", אבל רוב המלים קיבלו סיומת נקבה על פי החלטתנו.

הא' בלאו: המונח האחרון שעלינו לדון בו הוא מס' 15 - emotion. שני הוועדים מציעים שתרגומו יהיה ריגוש. to sensitize יהיה רגש, sensitization - רגש, ו-feeling יהיה הרגשה, רגש.

אני מביא עכשיו לפני הוועדה את כלל המונחים האלה, להוציא את המונח glucose שהועבר לדיון נוסף בוועדת הדקדוק.

הא' דותן: ביקשתי לקבוע את המונח העברי "דגדגן", ואני מציע להצביע על כך.

הא' בלאו: נדון בכך במיוחד. אני מעמיד להצבעה את כל המונחים, כלומר, את המונחים הכתובים בדף שלפניכם (מס' א/771/0), ואשר דננו בהם היום, ואת המונחים האחרים הכתובים בדף הזה, ואשר לא דננו בהם כאן וגם את המונחים שקיבלתם במשך הזמן, ושלא הובאו לדיון כלל. את כל המונחים האלה אני מעמיד להצבעה, להוציא מונחים מס' 6 - clitoris, ומס' 12 - glucose.

הצבעה

בעד קבלת המונחים האלה - רוב גדול
מנע - 1

המונחים נתקבלו.

הא' בלאו: עלינו לדון עתה במונח מס' 6 - clitoris.

הא' פורת: הא' דותן אמר, שמקובל המונח "דגדגן". אכן זה היה המונח המקובל בשנות הארבעים גם בספרות היפה וגם בספרות המקצועית, שקראנו בלהיטות בילדותנו... אבל נדמה לי, שזה שנים אין המונח מופיע עוד בספרות המקצועית, וזו גורסת "קליטוריס", וגם בכמה רומנים נכתב "קליטוריס". ככל הידוע לי, הנשים הן שמתנגדות ל"דגדגן"; לדעתן המונח "דגדגן" מעליב במקצת. לכן אני מציע לקבל "קליטוריס".

הא' בלאו: רבותיי, אני מעמיד להצבעה את השאלה: מי בעד קבלת המונח "דגדגן" כתרגום ל-clitoris?

הצבעה

- 4 - clitoris כתרגום ל-"דגדגן"
- 7 - במונח הלועזי "קליטוריס"

הוחלט, שהמונח clitoris לא יתורגם לעברית וישאר בלועזיותו.

הא' בלאו: הא' רותם, אני מודה לך שוב על זכותך אותנו בשיתוף הפעולה שלך, ועל התלהבותך בענייני לשון.

הא' רותם: אני מודה לכל הנוכחים, ואני רואה בהשתתפותי בישיבת המליאה של האקדמיה כבוד גדול. תוכי כָּבֵרִי. עוד רציתי להעיר דרך אגב, שידוע לי, כי רוב הרופאים מתנגדים למונח "דגדגן". המונח אינו ערב לאוזן, הוא פשוט משפיל, גם אם הפולנים והגרמנים אימצו אותו.

ב. (המשך)

2. תעתיק תנועת e - דיון חוזר

הא' בלאו: ההחלטה הזאת לנקוט דרך אחת בצירי ובסגול ודרך אחרת בפתח ובקמץ נבעה מכך, שנראה כי יש אנשים שמבדילים במבטא בין הסגול לבין הצירי, אבל נדמה לי, ששיקול הדעת הזה, שהביא לידי החלטה זו, איננו נכון. כי אם אנחנו מנקדים כל תנועת e בסגול, אנחנו פוגעים בשני הדברים: (א) אנו פוגעים באנשים שמבדילים במבטא בין סגול לבין צירי. הרי הם מבטאים במקרים מסוימים e סגורה, ובמקרים אחרים e פתוחה; (ב) אנחנו פוגעים בכללי הדקדוק העברי ומנתקים את הקשר בין הניקוד של הצירי והסגול מצד אחד לבין הניקוד של הקמץ והפתח מצד שני. אם נקטנו דרך מסוימת בפתח ובקמץ, אין שום סיבה, שלא ננקוט אותה הדרך גם בסגול ובצירי. היינו: סגול יבוא בהברה סגורה ובלתי מוטעמת, ואילו צירי יבוא בהברה סגורה מוטעמת ובהברה פתוחה בלתי מוטעמת. אם כן, הצעת הוועדה היא לשנות את ההחלטה הקודמת על פי ההחלטה הזאת.

הא' קדרי: על הנימוק שלא נסטה ממה שנקבע בעניין הקמץ והפתח ועל הנימוק האחר שהעלה היו"ר, אפשר להוסיף פרט בעניין ההאחדה של הסימון הכולל הקבוע של סגול וצירי גם יחד. בסגול, יש להאחדה זו תוצאות מוזרות, ואזכיר אחת מהן: בטלוויזיה, וודאי גם במקומות אחרים, קריינים עמלים לומר בהדגשה יתרה "הישג", "היצע" (בצירי).

הא' בלאו: הכוונה למלים זרות בלבד!

הא' קדרי: אם כן, מעבירים את התופעה גם למלים עבריות!

הא' בלאו: נימוק נוסף להצעתנו הוא, שלפי החלטה הקודמת אנחנו מנתקים את הניקוד הלועזי מן הניקוד העברי. ולו ניתקנו את הניקוד הלועזי בכלל, היה הדבר אפשרי, אולי, אולם כאן ניתקנו את הניקוד רק בעניין הסגול והצירי ולא במקרים אחרים. נדמה לי, שלא נכון לעשות כך.

הא' בן-חיים: שתי הערות. ראשית, אנחנו צריכים לזכור, שאנחנו עוסקים בלשון חיה, ובלשון חיה כתב המלה קבוע, ואילו מבטאה משתנה בדיאלקטים השונים. לא באתי לומר בשם ההגייה, כיצד לבטא צירי וכיצד לבטא סגול; יבטא איש כהרגלו. השאלה היא אם יש דמות אחת בכתובה, ואם בכתובה מבחינים בין סגול לצירי. אם אמנם כן, צריך להבחין בין הצירי לסגול גם במלים הלועזיות. כך גם אין הבדל היום בהגייה בין העיין לבין האל"ף, ובין החי"ת לבין הכ"ף ובכל זאת אין משנים את כללי האותיות האלה בכתובה. בכתובה יש חוקיות מסוימת, וצריך לשמור עליה. שנית, אני יודע, במשך שנים רבות התלבטנו והתווכחנו בשאלות הניקוד והכתיב, והנה דברים רבים מתיישנים ועתידיים להתיישן. הטענה המתמידה, שחזרה במשך השנים, הייתה, שאין יודעים דקדוק, שאין הנקדנים יודעים לנקד, ושאי אפשר ללמוד לנקד. אבל שוכחים שקרה בינתיים משהו, והזכיר זאת הא' אמיר. הלענו היום לידי כך שהכתבניות כבר אינן צריכות לדעת את הכתיב הנכון, כי התמלילן עצמו עשוי לתקן כתיב לא נכון. אם תוכן תְּכָנָה לכך, ונראה לי, שאחד התפקידים של האקדמיה בשעה זו הוא, לדאוג שתוכן תְּכָנָה כזאת, אין ספק, שבמשך השנים כך יהיה גם לגבי העברית. ואם כך יהיה, מה יהיה על כללי הניקוד שלנו? האם יהיה ניקוד אחר למלים לועזיות וניקוד אחר למלים עבריות? כיצד נחפש שיטה לנקד? המחשב איננו יודע אטימולוגיה. הטענות שהיו פעם, אינן קיימות עוד. היום אפשר לכתוב ברצף אחד עברית ולועזית הן במכונת כתיבה הן בתמלילן. אל נא נסטה מן הדרך ולא נקבל היום החלטה חפזא, שאיננו צריכים לה, ושאיננה הגיונית.

הא' דותן: יש כאן לדעתי שתי שאלות. שאלה אחת: כיצד מנקדים תנועת e לועזית בעברית, בצירי או בסגול. זו שאלה רחבה מאוד, שכרוכה בשיקולים דקדוקיים, ואי אפשר לדון בה על סמך מה שהובא לפנינו. צריך לבדוק חומר נוסף ולראות דוגמאות רבות ככל האפשר. לדיון הזה איננו מוכנים, ונדמה לי, שלא הייתה כוונת הדיון הזה להכריע בין צירי לסגול. כאן יש שאלה אחרת.

הא' בלאו: היו לנו שתי נקודות. האחת הייתה התעתיק של הסגול. לא הספקנו להגיע לזה. לא העליתי כלל את השאלה הזאת. מה שהספקנו לעשות לפני הדיון במונחי הרפואה, ואנו צריכים לסיים, הוא ההבדלה בין סגול לצירי בניקוד של המלים הלועזיות. הבעיה היא, שהחלטנו שבמלים לועזיות מנקדים סגול. אנו רוצה, שנספיק עוד היום לשנות את ההחלטה, שלפיה אנחנו כותבים מלים דוגמת "טרפז" בסגול, ומלים דוגמת "מגנט" למשל, שמשום מה הפכה למלה עברית, בצירי.

הא' דותן: כאמור, יש כאן שתי שאלות. שאלה אחת היא ההבחנה בין צירי לבין סגול, וזו שאלה עקרונית רחבה, ואני מציע שלא לדון בה בחפזה כזאת. צריך להביא דוגמאות לרוב ולדון במכלול החומר, שאם לא כן, תחזור על עצמה בעיית גדת, שדננו בה היום. השאלה של צירי/סגול לא הייתה כלל בסדר היום. רק הצעה אחת הייתה בסדר היום והיא:

אופן סימון תנועת e. השאלה כיצד לסמן את תנועת e בתעתיק מן הלעז עמדה לפני האקדמיה במשך שנים. מתוך כל כללי התעתיק זו הייתה השאלה היחידה, שנשארה פתוחה זמן רב. היו כמדומני תשע הצעות של סימון התנועה e בלי קשר לשאלה של צירי או סגול. אחת ההצעות הייתה לסמן תו קטן בין האותיות למעלה, בלי להיכנס לשאלה אם זה צירי או סגול. הצעה אחרת הייתה לסמן יו"ד בסגול תחתיה. המליאה הטילה עליי אז לברר עם גרפיקאים אפשרויות טכניות של סימון. ההחלטה הושהתה למעלה משנה, עד שהגרפיקאים אמרו נואש. היום, עם התקדמות הטכניקה, יש לחזור ולעשות ניסיונות למציאת פתרון. היום עומדים לרשותנו מחשבים משוכללים, ולכן אפשר לבדוק את הדברים בדיקה יעילה יותר. ויש ודאי אפשרויות נוספות. (הא' בלאו: לשים סגול בכל מקרה.) המטרה המקורית הייתה לנקד סגול בכל מקרה בטקסט לא מנוקד. זו הייתה מטרת הניסיונות והחיפושים הגראפיים.

אגב הדיון באפשרויות המחשב ברצוני להעלות הצעה אחרת, חדשה, שאמנם לא נכללה בסדר היום. לדעתי, על האקדמיה להכין תְּכָנָה של הכתיב חסר הניקוד למחשב, ולהעמידה לרשות הציבור. זו בעיה שכדאי לנו להתמודד עמה. שנים נאבקנו למען הפצת כללי הכתיב חסר הניקוד, והכללים לא נתקבלו על הכול. עכשיו יש הזדמנות להפיץ אותם בצורת תְּכָנָה למחשב, ובאופן אוטומאטי יכוון המחשב את הכתיב לפי כללי האקדמיה. אני מעלה זאת כהצעה. אין היא כלולה בסדר היום. אין בלבי ספק, שחובתה של האקדמיה לטפל בכך.

הא' בן־חיים: הערה לסדר הדיון. לדעתי קרתה כאן טעות. הוגשו כאן שתי שאלות נפרדות. הוועדה לדקדוק ביקשה מן המליאה לדון על אותיות גד"ת ועל הסגול לפי הכללים שנוהגים במלים עבריות, וכך הציע הנשיא. יש בעיה שנייה, בעיה של תעתיק, והיא עדיין לא הוצעה למליאה. אבל לצערנו הבעיה של התעתיק נכללה בטעות בסדר היום. החומר שנשלח כרך את שני הדברים ביחד, ונעשה בלבול. הפתרון הוא לדחות את הדיון.

הא' אזר: בעניין התנועה e בשמות לועזיים, אינני רואה את עניין הניקוד של הצירי והסגול שווה לעניין אותיות גד"ת. עניין אותיות גד"ת שדננו בו הוא עניין טכני טהור. כל אדם היודע להבחין בין אות שבראש המלה ובין אות שאחרי שווא נח יכול לשים דגש קל באותיות האלה. אשר לסגול ולצירי, אי אפשר להחליט בפשטות שנהג במלים לועזיות כפי שנוהגים במלים עבריות, כי יש מלים לועזיות, שרק מקצת האנשים מבטאים בהן צירי בהברה סגורה מוטעמת, ויש עוד בעיה הנוגעת במלים לועזיות: האם נדגש בהן דגש חזק אחרי סגול? יש פה בעיה החורגת מן העניין הטכני גרידא.

הא' בלאו: ראשית אנו מניחים, שסגול וצירי מבוטאים באותו אופן. לאחר שאנו מניחים הנחה זו, אנו מציעים, שכפי שבהברה פתוחה במלה לועזית אנו מנקדים קמץ ולא פתח, כך בהברה פתוחה ננקד צירי ולא סגול. זו כל ההצעה.

הא' אזר: אבל עדיין נשאלת השאלה לגבי אותן מלים לועזיות, שאנו שומעים בהן את התנועה e סגורה יותר.

הא' בלאו: אבל הדבר שונה מלשון ללשון. עצם ההצעה, שננקד סגול או צירי לפי מקומם במלה, מראה, שאנו יוצאים מנקודת הנחה, שהסגול והצירי אינם מובדלים. במקרה יש לנו במסורת גם סגול וגם צירי, ומאחר שגם את המלים העבריות אנו מבטאים באופנים שונים, נמצא הפתרון לבעיה בכתיבת צירי בהברות פתוחות ואילו בהברות סגורות בלתי מוטעמות נכתוב סגול.

הא' אזר: אני מוכן לקבל את ההצעה הזאת. אמנם זהו חוק של כתיבה שאינו נוגע להגייה, אך מכל מקום, נראה שאפשר להחליט על כך.

הא' אירמאי: מבחינה פורמאלית חייבים לדחות את הדיון לישיבה אחרת, כי הנושא לא היה בסדר היום.

הא' בלאו: אבל דננו בזה:

הא' אירמאי: למעשה לא קיבלנו מידע מפורט. נהגנו לפי הכלל שקבעה האקדמיה. אחר שיצאנו מנקודת הנחה, שאיננו יודעים איך לבטא מלים זרות, הרי אחידות הסגול והצירי איננה מחייבת מבטא מיוחד, ורק אם נעשה הבחנה במבטא הצירי והסגול, נוכל להבחין בהגיית התנועות האלה גם במלים זרות.

הא' בלאו: לדאבוני, אני מבין, שמסיבות פורמאליות איננו יכולים להחליט על כך היום. אם כן, נכנס ישיבה נוספת ובה ידון העניין הזה.

ד.

זיכרונות הדברים משיבות קע"ב-קע"ג, קע"ו אושרו פה אחד.

הא' דותן: מדוע קיבלנו רק עכשיו את זיכרונות הדברים קס"ה-קס"ו? הישיבות האלה היו לפני שנת תשמ"ד! מדוע נמשכת שנתיים הדפסה של פרוטוקול? חלק מן הדיון היום היה נמנע אילו היה פרוטוקול מאותה ישיבה.

הא' ינאי: יש תשובה ברורה. המזכירות המדעית מנסה למחשב את עריכת זיכרונות הדברים כדי לחסוך הדפסה משולשת במכונת כתיבה, ולצערנו, התהליך טרם הושג. אם אין לוחצים על כפתור נכון, הכול נמחק, וצריך להיכתב מחדש. לכן הדברים מתעכבים.

הא' דותן: גוף שמכבד את עצמו צריך שיהיו לו פרוטוקולים, ואם עדיין אי אפשר להתמודד עם הדברים בעזרת המחשב, יש להכין פרוטוקולים בדרך הקודמת.

הא' בלאו: דוח המזכירות המדעית מונח לפניכם. אני נועל בזה את הישיבה, ומודה לכולכם על השתתפותכם.